

Original Research Paper

Explanation and application of social innovation in the country with emphasis on academic discourse

Abazar Ashtari Mehrjardi^{1*}

¹ Assistant Professor, Department of Social Studies, Institute of Cultural and Social Studies, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Received: Oct. 12, 2022

Revised: May. 9, 2023

Accepted: Apr. 24, 2023

KEYWORDS

social innovation
discourse
academic discourse
developmental university

* Corresponding Author

✉ ashtari@iscs.ac.ir

☎ +98 21 22570777

How to Cite this article:

Ashtari Mehrjardi, A. (2023). Explanation and application of social innovation in the country with emphasis on academic discourse. *Journal of University Studies*, 1(4), 69-98.

doi: 10.22035/jous.2024.4890.1003

URL:

https://www.jous.ir/article_473.html

Copyright:

© The authors retain the copyright and full publishing rights. This is an open access article under the [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ABSTRACT

Innovation in its purpose, effect or method is closely related to social conditions, in which, it is produced. Nevertheless, I believe that innovations possess both form and content, with the first being made of intellect and logic (instrumental and communicative that includes economic, political and socio-cultural relations) and the second utmost being based on morality (intentionality, equality and justice). It is the form that leads to innovation in the shape of moral content. The form of all innovations is somehow similar and as we said, it includes economic, political and socio-cultural relations i.e. if relations are aligned with the intention of equality, we come across economic innovation. This is the condition where economic gaps and discriminations grow in the form of production and employment (in other words, welfare). But when relations are aligned with the intention of freedom, we face technological innovation, the conditions for controlling and managing the violence of nature towards us, in other words, freedom from the shackles of nature (cold, heat, floods, storms and exploitation of its resources). But when relations are aligned with the intention of justice, we face social innovation, a condition where social gaps and discriminations grow in the form of education, empowerment, security and stability of life (liberation from the poverty trap). Social innovation, as a new and interdisciplinary concept that is less than a decade old, has been able to attract the attention of politicians and statesmen to academics. Despite the different and sometimes contradictory formulations, its ideal goal is to reduce the existing gaps regardless of different discourses. The most important goal of this article is to build the concept of social innovation and then to explain it in the form of three existing discourses (government, entrepreneurship and academic) and finally the academic one (with the point that university in our country only the possibility of creating and reproducing education and finally innovation and the way out of the existing conditions) in the "narrative of existing events" method. Based on this, while categorizing educational and research centers in the country, we explained and drew them in eighteen different forms.

INTRODUCTION

Innovation in its purpose, effect or method is closely related to social conditions in which it is produced. Nevertheless, innovations have both form and content where the form is of reason and logic and the content is morality. In other words, it is this form that leads to innovation in the form of moral content. The form of all innovations is somehow similar and includes economic, political and socio-cultural relations. It means that if relations are aligned with the intention of equality, there is economic innovation, a condition where economic gaps and discriminations are improved in terms of production and employment (in other words, prosperity). But when relations are aligned with freedom, there are technological innovation, the condition for controlling and managing the violence of nature towards us meaning freedom from the shackles of nature (cold, heat, floods, storms and exploitation of its resources). But when relationships are aligned with justice, there is social innovation, the condition where social gaps and discriminations are improved in the form of education, empowerment, security and stable life (i.e. the liberation from the poverty trap).

University Studies

Extended Abstract

According to Goldsmith (2017), the main theme of Schumpeter's study of innovation in 1912 suggests that "Innovation plays a role in economic growth". But the study of this phenomenon by economists including Freeman (1987) began seriously in the late 1970s. Two currents of a new growth theory (endogenous) and innovation system started these studies at the same time. These two currents have had completely fundamental differences with each other, with the first focusing on the role of innovation (technology) in the growth of the macro economy and sees technology as a black box in the production cycle, and the second being refers to the content of the micro economy. But none of them consider social issues. In a 2005 report, the European Economic Cooperation and Development Organization said that innovation is a multifaceted concept that includes the output of these processes. Innovation processes include four activities adoption (using innovations); adaptation (improvement of innovations); diffusion (sharing or transferring innovations) and invention (creating new innovations) and the four main types of outputs are product innovations (goods and services); process innovation; marketing strategies; organizational arrangement.

The Europe 2020 strategy defines three overarching and mutually reinforcing priorities: smart growth, sustainable growth and inclusive growth (UNCTAD, 2017). Through 2030, with the aim of positive change through training social innovators and future social entrepreneurs, we

believe that our vision is to enable a better future with social innovation. Conceptually, social innovation is linked to sustainable development through meeting human needs. The 2030 directive, seen by the United Nations as meeting the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their needs, emphasizes the importance of innovation to achieve the goals of sustainable development (Social Innovation Academy, 2021).

It should not be forgotten that most of the social innovation literature was formed in the last decade. It was due to several factors such as the growing dissatisfaction with over-reliance on technology in the economic innovation literature and policies. This dissatisfaction prompted to investigate social innovation both in policy-making and in research. With this situation, in my opinion, social innovation is a set of activities and many that come up with better responses and parts for social problems of the lower strata of society. This is done through social trends in the form of local values and norms, in other words, creating social relations between different groups that are interested in solving the problem, attracting their participation and empowering them.

Accordingly, in this article, we seek to examine social innovation in the form of existing discourses and explain it in the current conditions of the country in the form of academic discourse.

METHODOLOGY

The research method is based on the "participatory research" perspective of the Wends. In this view, work is on understanding the processes of change and development in individuals, groups, organizations and other social entities, including the government. This research first started with a reading of the discourse literature and then examined the cases that were based on this reading and finally got evaluated. During these case studies, the internal events of several basic situations (here we mean the triad of government-sovereignty, social-entrepreneurship and academia), a situation that can help in understanding the existing situation, are explored and then searched upon. This situation is presented in a theoretical, conceptual and abstract forms (here, due to the limited possibility of presenting materials, only the university discourse that has the most value is set). The result of this back-and-forth between cases and conceptual opinion (discourses, the theoretical foundations of innovation and development), is a narrative of social innovation, which is presented in the analysis and conclusion.

University Studies

Vol. 1
Issue 4
Summer 2023

FINDINGS

Perhaps three discourses can be built upon three hierarchical levels of social innovations. At the micro level, there are place-based social innovations (in entrepreneurial discourse). They seek to meet the social needs of a specific group of citizens and users in a specific location, increase capability, and promote well-being. They focus on social demand that is not specifically met by market activity or existing organizations and institutions (theorists of this group are Bacon et al., 2008; Mulligan et al., 2007; Murray et al., 2010). Society in this discourse (in the form of focusing on the elite) will widen inequality rather than reducing it.

At the intermediate level (in the academic discourse), there are innovations that address broader social challenges. They are broader initiatives aimed at a national spatial scale, often related to the practice of reducing deprivation and social integration (theorists of this group are BEPA, 2014; European Commission, 2013). They change the development of urban infrastructures, social subsystems, communities, organizations and influence forms of governance. In this discourse, the university also seems to expand internal inequalities with social innovations in the form of educational, research and elite systems (scientific poles, growth and innovation centers, etc.), but in the form of a developmental university, it is possible to reduce inequality. We have drawn the internal issues and the relationship with the society and ultimately the reduction of inequalities in the society.

At the macro level (in government discourse), there are national to international actions that cause fundamental and sustainable changes to existing organizational structures, systems and relationships between institutions and stakeholders and finally sustainable development. They change the way society thinks and behaves (Theorists of this Group are Avlino et al., 2014; Westley & Antadze, 2010). In this discourse, in the form of political economy, the governance with social innovations seeks to control, manage and ultimately social engineering of the society.

CONCLUSION

Perhaps we can establish educational centers (universities) and research centers in this discourse as follows.

"Survival-oriented group", this often includes academic units of Payam-e Noor, Farhangian and Islamic Azad universities, and other small universities located in cities far from the center, as well as agricultural research centers (which are not the subject of our study). This group lacks any effort to improve its technological position.

"Group focused on prestige or dignity", this has efforts based on experience (such as learning skills, imitating companies, copying technology (also old ones) and to improve innovation and technology, but from there who have a distance from the global community and their interactions are limited within the region and rely on their insufficient knowledge base, their learning is not sufficient (at the regional level) and they are unsuccessful in the learning economy. In addition, the lack of research efforts deprives them of the possibility of using explicit and codified global knowledge. An example is technical, professional and applied science universities.

And finally, the "transformation oriented group" which has strong interactions within and outside the region, they make the significant effort to upgrade their technology knowhow, and in this effort they use both official global knowledge (research) and tacit knowledge and different methods of absorption, adaptation and collaboration. But due to the conflict in the political economy system, these innovations and technologies are in the fields of higher education and do not heal the pain of society and industry. In the shadow of the political economy system to control and engineer society or direct industries is in the spheres and goals of the government, for this reason, it has the least relationship with the civil society and the construction and support of the middle class. This group includes central, technical and engineering universities.

NOVELTY

This article is based on a longitudinal study regarding the analysis of the country's innovation system and these findings are presented as part of it. We hope that new findings from this system can be helpful for future researchers.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

University Studies

Vol. 1
Issue 4
Summer 2023

BIBLIOGRAPHY

- Aeini, B., Zohouri, M., Mousavand, M. (2023). Iranians and Privacy Preservation on Social Media: A Systematic Review. *Positif Journal*, 23(10). 88-100. doi: 10.14571/brajets.v16.n4.1268-1279
- Afsari, A. (2017). *Social Capital and Innovation*. Tehran, Iran: Salehian Publishing. (In Persian)
- Ashtari Mehrjardi, A. (2021). Explanation of the social factors of work ethics (case study of faculty members of Tehran universities). *San'at and University Magazine*. 13(1)151-179.
- Bahrani, M. (2019). *Between specialization and responsibility*. Tehran, Iran: Institute of Cultural and Social Studies. (In Persian)
- Bassi, A., Ecchia, G., & Guerra, A. (2016). Social Innovation Policies with the Involvement of Social Economy Organizations. Survey Evidence from European Countries. A working paper of the project: "Innovative social Investment: Strengthening communities in Europe" (InnoSI), European Commission – Horizon 2020, *European Commission, Research Executive Agency*, Brussels 2016.
- Biggs, R., Westley, F. R., & Carpenter, S. R. (2010). Navigating the back loop: fostering social innovation and transformation in ecosystem management. *Ecology and Society*, 15(2). doi: 10.5751/ES-03411-150209
- Goldsmith, S. (2015). *The power of social innovations* (A. A. Saadabadi, & H. Eftekhari, Trans.). Tehran, Iran: Publications of Imam Sadiq University. (In Persian)
- Mobini Dehkordi, A., & Kashtkar Hranki, M. (2018). *Social innovation, concepts, definitions and models*. Tehran, Iran: Printing and Publishing Institute. (In Persian)
- Nazeri, M., & Faiq, L. (2019). *A study on Mehrovarz Kharav School*. Tehran, Iran: Alam. (In Persian)
- Nazeri, Me. (2018). *Interpretive sociology of development in the context of a conversation with Dr. Taneh*. Tehran, Iran: Sorna and Bahman Barna Publishing. (In Persian)
- Saadabadi, A.A. (2019). Improving programs to prevent harassment of women in organizations by using social innovation, the model of the four-stage social change process. *Journal of Women in Development and Politics (Women's Research)*, 18(4), 509-5270. (In Persian)
- Sarfi, M., Darvishi, M., Zohouri, M., Nosrati, S. & Zamani, M. (2021). Google's University? An Exploration of Academic Influence on the Tech Giant's Propaganda. *Journal of Cyberspace Studies*, 5(2), 181-202. doi: 10.22059/JCSS.2021.93901
- Shahghasemi, E., Sabbar, S., Zohouri, M., & Sabzali, M. (2023). New Communication Technologies and the Demise of 'Natural' Education. *Digitalization and Society Symposium*, Istanbul.
- Tahani, H. (2012). *Sociology of Knowledge and Epistemology of Theory*. Tehran, Iran: Bahman Barna. (In Persian)

University Studies

Extended Abstract

مقاله پژوهشی

تبیین و کاربست نوآوری اجتماعی در کشور با تأکید بر گفتمان دانشگاهی

اباذر اشتری مهرجردی^{۱*}

^۱ استادیار گروه مطالعات اجتماعی علم و فناوری، مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران

چکیده

نوآوری در هدف، اثر یا روش خود، به صورت تنگاتنگی با شرایط اجتماعی که در آن تولید شده، ارتباط دارد. با این وجود معتقدم نوآوری‌ها دارای فرم (شکل) و محتوا هستند؛ فرم از جنس عقل و منطق (عقل ابزاری و هم‌رسانشی که شامل مناسبات اقتصادی، سیاسی و فرهنگی-اجتماعی) است و محتوا در نهایت از جنس اخلاق (قصدآزادی، برابری و عدالت) است. این فرم است که در قالب محتوای اخلاقی، به نوآوری منجر می‌شود؛ اینکه با چه قاعده‌ای رابطه و مناسبات پیوندی، میان افراد تنظیم می‌شود. فرم تمامی نوآوری‌ها به نوعی شبیه به هم بوده و شامل مناسبات اقتصادی، سیاسی و فرهنگی-اجتماعی است؛ چنانچه مناسبات با قصد برابری همسو شود، با نوآوری اقتصادی روبرو هستیم. شرایطی که شکاف‌ها و تبعیض‌های اقتصادی در قالب تولید و اشتغال بهبود پیدا می‌کند (به عبارت دیگر رفاه). اما زمانی که مناسبات با قصد آزادی همسو شود، با نوآوری فناوری روبرو هستیم. شرایطی که جهت کنترل و مدیریت خشونت‌های طبیعت در قبال ماست؛ به عبارتی، آزادی از قید و بند طبیعت (سرما، گرما، سیل، طوفان و بهره‌برداری از منابع آن). اما زمانی که مناسبات با قصد عدالت همسو شود، با نوآوری اجتماعی روبرو هستیم. شرایطی که شکاف‌ها و تبعیض‌های اجتماعی در قالب آموزش، توانمندسازی، امنیت و پایداری زندگی (رهایی از تله فقر) بهبود پیدا می‌کند. نوآوری اجتماعی به‌عنوان مفهومی جدید و میان‌رشته‌ای که کمتر از یک دهه از عمر آن می‌گذرد، توانسته نظر سیاست‌مداران و دولت‌مردان تا دانشگاهیان را به خود جلب کند. در عین صورت‌بندی‌های متفاوت و گاهی متناقض، هدف آرمانی آن فارغ از گفتمان‌های مختلف، کاهش شکاف‌های موجود است. مهم‌ترین هدف این برساخت مفهومی نوآوری اجتماعی و در ادامه تبیین آن در قالب گفتمان‌های سه‌گانه موجود (دولتی، کارآفرینی و دانشگاهی) و سپس کاربست گفتمان دانشگاهی (با این نکته که در شرایط کشور ما تنها امکان ایجاد و بازتولید فرهیختگی و نوآوری و برون رفت از شرایط موجود، دانشگاه است) به روش «روایت رویدادهای موجود» است. بر همین اساس ضمن دسته‌بندی مراکز آموزشی و پژوهشی کشور، نوع کاربردی آن در قالب دانشگاه توسعه‌گرا را در قالب محورهای هجده‌گانه تبیین و ترسیم کردیم.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۰
تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۱۲/۱۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۰۴

واژگان کلیدی:
نوآوری اجتماعی
گفتمان
گفتمان دانشگاهی
دانشگاه توسعه‌گرا

* نویسنده مسئول

✉ ashtari@iiscs.ac.ir

☎ +۹۸ ۲۱-۲۲۵۷۰۷۷۷

چگونه به این مقاله ارجاع دهیم:

اشتری مهرجردی، اباذر (۱۴۰۲). تبیین و کاربست نوآوری اجتماعی در کشور با تأکید بر گفتمان دانشگاهی. فصلنامه مطالعات دانشگاه، (۴۱)، ۶۹-۹۸.

doi: 10.22035/jous.2024.4890.1003

URL: https://www.jous.ir/article_473.html

© نویسندگان دارای حق نشر و کلیه حقوق انتشار می‌باشند دسترسی به متن کامل مقاله براساس قوانین کپی‌رایت کامانز CC BY 4.0 آزاد است.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

۱. مقدمه و بیان مسئله

مفهوم نوآوری در ذات خود با اقتصاد پیوند خورده است. شومپتر^۱ (نقل در: مبینی دهکردی و کشتکار هرانکی، ۱۳۹۸) نوآوری را «کاربرد تجاری یا صنعتی چیزی جدید، محصول، فرایند یا روش تولید، یک بازار یا منبع تأمین جدید، و یک شکل جدید از سازماندهی تجاری، کسب‌وکار یا تأمین مالی جدید» تعریف می‌کند. این تعریف رابطه بین نوآوری و توانایی بنگاه‌ها را برای توسعه فرایندهای مناسب در بستر سرمایه‌داری نشان می‌دهد. از نظر گلدسمیت^۲، انگیزه اصلی مطالعه نوآوری توسط شومپتر در سال ۱۹۱۲ این است که «نوآوری در رشد اقتصادی نقش دارد.» اما مطالعه این پدیده توسط اقتصاددانان، از جمله فریمن^۳، از اواخر دهه ۸۰ میلادی به طور جدی شروع شد. دو جریان نظریه رشد جدید (درون‌زا) و مطالعات نظام نوآوری به‌طور هم‌زمان این مطالعات را آغاز کردند. این دو جریان تفاوت‌های کاملاً اساسی با هم دارند. اولی بر نقش نوآوری (فناوری) در رشد اقتصاد کلان تمرکز دارد و فناوری را به‌صورت یک جعبه سیاه در فرایند تولید می‌بیند، و دومی به محتوای اقتصاد خرد اشاره دارد. اما هیچ کدام مسائل اجتماعی را مد نظر ندارند. سازمان توسعه و همکاری اقتصادی اروپا در گزارش سال ۲۰۰۵ خود معتقد است که نوآوری مفهومی چندوجهی است که فرایند و خروجی این فرایندها را شامل می‌شود. فرایندهای نوآوری شامل چهار فعالیت پذیرش (استفاده از نوآوری‌ها)، انطباق (بهبود نوآوری‌ها)، انتشار (به اشتراک‌گذاری یا انتقال نوآوری‌ها) و اختراع (ایجاد نوآوری‌های جدید) و چهار نوع اصلی خروجی‌های این فعالیت‌ها، یعنی نوآوری محصول (کالا و خدمات)، نوآوری فرایند، استراتژی‌های بازاریابی و آرایش سازمانی^۴ است.

یکی دیگر از واژه‌های نزدیک به نوآوری واژه فناوری است. فناوری دربردارنده کلیه روش‌ها، فرایندها، سیستم‌ها و مهارت‌هایی است که جهت تبدیل منافع به محصولات به کار گرفته می‌شود، در حالی که نوآوری به هر گونه تغییر و تحول در فناوری (ترک روش‌های قدیمی و سنتی انجام امور) اطلاق می‌گردد. به نظر می‌رسد که یکی از راهکارهای برآوردن

1. Schumpeter
2. Goldsmith
3. Freeman
4. organizational arrangements

نیازها نوعی نوآوری پویا در تمامی عرصه‌ها با نام نوآوری اجتماعی است. در راهبرد اروپای ۲۰۲۰، نوآوری اجتماعی، در عمل و به صورت خاص، مؤلفه‌های اساسی برای تقویت رشد پایدار، امنیت کار و افزایش قابلیت‌های رقابتی بود (آنکتاد^۱، ۲۰۱۷). در مسیر تا سال ۲۰۳۰، با هدف تغییر مثبت با کمک آموزش نوآوران اجتماعی و کارآفرینان اجتماعی آینده، معتقدند که چشم‌انداز ما این است که با نوآوری اجتماعی، آینده بهتری را امکان‌پذیر کنیم. این امر با دگرگونی‌های بزرگی که آنلاین شدن صنعت آموزش ایجاد کرده است، منجر به پیچیدگی‌های بیشتری خواهد شد (شاه‌قاسمی و دیگران، ۲۰۲۳؛ صرفی و دیگران، ۲۰۲۱). از نظر مفهومی، نوآوری اجتماعی از طریق برآورده ساختن نیازهای انسانی به توسعه پایدار متصل می‌شود. در گزارش آکادمی نوآوری اجتماعی^۲ (۲۰۲۱) دستورالعمل ۲۰۳۰، که سازمان ملل متحد آن را به عنوان تأمین نیازهای حال حاضر بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده در تأمین نیازهای خود می‌داند، بر اهمیت نوآوری برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار تأکید می‌کند. اگرچه ممکن است به صراحت از اصطلاح نوآوری اجتماعی استفاده نشود، اما با توجه به تمرکز مفهومی در تأمین نیازهای انسان از طریق شیوه‌ها و ساختارهای جدید اجتماعی، نوآوری اجتماعی توانایی پرداختن به جنبه‌های برنامه را دارد که بر شمول و عدالت تأکید دارد، به طور مشخص برای بهداشت، آموزش، اشتغال و فقرزدایی. سازمان ملل متحد، با به رسمیت شناختن توسعه انسانی متکی به تغییر رویه‌های اجتماعی، اذعان کرده است که نوآوری‌های اجتماعی نقش مهمی در توسعه پایدار دارند. به عنوان مثال، شبکه توسعه اجتماعی آن‌ها از استفاده از نوآوری اجتماعی برای پرداختن به این امر پشتیبانی می‌کند (آکادمی نوآوری اجتماعی، ۲۰۲۱، به نقل از: اشتری مهرجردی، ۱۴۰۱).

عبارت نوآوری اجتماعی به شکل‌های مختلفی استفاده شده و اکنون بیش از صد تعریف از آن موجود است. برخی از مراجع اولیه نوآوری اجتماعی به دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی برمی‌گردند و برای اشاره به پژوهش‌های آزمایشی در علوم اجتماعی و مردم‌شناسی استفاده شده‌اند. پس از آن، به عنوان مرجعی برای بنگاه اجتماعی، کارآفرینی اجتماعی و نوآوری‌های فناورانه‌ای که به منافع اجتماعی در قالب سرمایه اجتماعی منجر می‌شوند، در قالب مسئولیت

1. UNCTAD
2. Social Innovation Academy

اجتماعی شرکت‌ها استفاده شده‌اند (بنیاد جوان^۱، ۲۰۲۲). باسی^۲ (۲۰۱۶)، با مرور برخی از تعریف‌های ارائه شده از نوآوری اجتماعی، در یک جمع‌بندی و با رویکردی بین‌رشته‌ای، سه رویکرد متفاوت «واقع‌گرایی»، «مدیریتی» و «سیستمی» را ارائه کرده است. اما نباید فراموش کرد که بخش اعظم ادبیات نوآوری اجتماعی در دهه اخیر شکل گرفته است. ظهور آن به دلیل عوامل متعددی از قبیل نارضایتی فزاینده از تأکید بیش از اندازه بر فناوری در ادبیات نوآوری اقتصادی و سیاست‌های نوآوری بود. این نارضایتی به تمرکز بر نوآوری اجتماعی هم در سیاست‌گذاری و هم در پژوهش انجامید. با این وضعیت، از نظر من، نوآوری اجتماعی مجموعه فعالیت‌ها و اقدامات جدیدی است که پاسخ‌هایی بهتر و اثربخش‌تر برای مشکلات اجتماعی حداقل یک قشر از جامعه فراهم می‌کنند. این امر از طریق فرایندهای اجتماعی در قالب ارزش‌ها و هنجارهای بومی - به عبارتی، ایجاد روابط اجتماعی بین گروه‌های مختلف که در حل مشکل مورد نظر ذی‌نفع هستند و جلب مشارکت و توانمندسازی آن‌ها - صورت می‌پذیرد. بر همین اساس، در این مقاله به دنبال بررسی نوآوری اجتماعی در قالب گفتمان‌های موجود و تبیین آن در شرایط موجود کشور در قالب گفتمان دانشگاهی هستیم (سعدآبادی، ۱۳۹۹).

۲. پیشینه پژوهش

لی و دورین^۳ سه گفتمان غالب ساختاری درباره نوآوری اجتماعی را شناسایی کرده‌اند. اگرچه به باور آن‌ها این تنها طبقه‌بندی ممکن از رویکردهای نظری در این زمینه نیست و دسته‌بندی‌های دیگری نیز امکان‌پذیر است، اما بسته به آن‌که تأکید روی ابعاد نوآوری اجتماعی باشد یا خروجی‌های اجتماعی آن یا فرایندهایی که بر بخش اقتصادی تأکید دارند، می‌توان گفتمان‌های مختلفی را شناسایی کرد. با این حال، به بررسی و نقد سه گفتمان مذکور، که شامل سیاست‌ها (دولت)، کارآفرینی (فرهنگ عمومی) و دانشگاه (نظام آموزش عالی) است، می‌پردازیم (لی و دورین ۲۰۱۲، نقل در: اشتری مهرجردی، ۱۴۰۲).

۱-۲. گفتمان دولتی

1. The Young Foundation
2. Bassi
3. Lee and Doreen

آمریکا، کمیسیون اروپا، نهادهای مختلف دولتی و سازمان‌های مستقل، بیشتر گفتمان دولتی را اتخاذ کرده‌اند. خبرگان و متفکران، آزمایشگاه‌های طراحی و سازمان‌ها و تیم‌های واسطه بین دولت‌ها و جامعه، در زمره سازمان‌های مستقل هستند. همه این مؤسسات با سیاست‌گذاری و همچنین پروژه‌ها و برنامه‌های اجرایشده در سطح محلی و ملی کار می‌کنند. برنامه‌های دولتی آن‌ها بیشتر روی سیاست‌های کارآمدتر و جذاب‌تر برای جامعه متمرکزند. از این منظر، نوآوری‌های اجتماعی برحسب بهبود روش‌های اجرا و ارزیابی خروجی‌ها تفسیر می‌شوند. برای توضیح این رویکرد جدید، نهادهای درگیر در فرایند تصمیم‌گیری، مفهوم آزمایشگری اجتماعی را اتخاذ کرده‌اند. چیزی که این مفهوم به‌طور خاص به آن اشاره دارد یافتن روش‌هایی برای تجدید سیاست‌ها برای کارآمدتر، مؤثرتر و سازگارتر کردن آن در پاسخ به نیازهای اجتماعی جدید است. این مفهوم در گفتمان سیاسی اروپا اهمیت زیادی یافته است، زیرا به دنبال پیدا کردن راه‌های بهتر برای مقابله با فقر و تبعیض اجتماعی از طریق تغییر مقررات و چارچوب مالی و در آمریکا برای مقابله با نابرابری و تبعیض‌های نژادی است.

نوآوری اجتماعی در گفتمان دولتی بر تشویق و حمایت بیشتر از راه‌حل‌های سیاسی یکپارچه و منسجم متمرکز است؛ چیزی که به نظر می‌رسد جامعه مدنی قبلاً در فرایند تصمیم‌گیری کم‌وبیش منفعلانه عمل می‌کرده است. اکثر شواهد مربوط به این عملکرد منفعل در جامعه، در قالب طبقه‌بندی‌هایی مانند «شهروند»، «مصرف‌کننده» و «مقیم» مطرح شده‌اند. یک سیاست خوب یا یک طرح مناسب درباره روش‌های تقسیم‌بندی، به درک بهتر روابط اجتماعی و مقامات از طریق ابزارهای واسطه‌ای منجر می‌شود. در نتیجه، بین گروه‌های اجتماعی یا افراد جامعه، تفاوت خیلی کمی به وجود می‌آید. ساختارهای عملیاتی درون گفتمان دولتی، بیشتر تحت تأثیر عوامل بیرونی هستند. ساختارهای بسته، برای تأثیر در تولید دانش، بیشتر بر منابع خود مانند سرمایه چندوجهی انسانی، خلاقیتی، مدیریتی، تخصصی، مالی و مواد تأکید دارند. از این حیث، به نظر می‌رسد که نوآوری اجتماعی در گفتمان دولتی، نوعی نتیجه تقریباً منحصربه‌فرد از فعالیت سازمان‌های تخصصی است. نوآوری‌های اجتماعی تحت گفتمان دولتی، که تنها به‌صورت انتخابی و نیز بر مبنای ایده‌های نوآوری اقتصادی باشند، به شکست می‌انجامند. بنابراین، دو پیش‌نیاز

عمده قبل از فاز استقرار و اجرا ضرورت دارد: «منشأ روان‌شناختی به مبتکر یا تاریخی به جامعه» و بعد از آن «ایجاد موفقیت مالی» (بحرانی، ۱۳۹۹).

کمسیون اروپا نمونه خاصی است که گذار از گفتمان دولتی به گفتمان کارآفرینی را در پیش گرفته است. در استراتژی ۲۰۲۰ اروپا برای تحقق اروپای «هوشمند»، «ماندگار» و «فراگیر»، برنامه «اتحادیه نوآور» پیش‌بینی شده بود؛ برنامه‌ای که در آن نوآوری نه تنها کلید ایجاد مشاغل بیشتر و جدید، بهبود زندگی و ایجاد جامعه‌ای سبزتر است، بلکه قابلیت‌های رقابت‌پذیری در بازار جهانی را هم حفظ کرده است. برای تحقق این مهم، به استفاده مناسب از پتانسیل‌ها، شرایط و به‌طور خاص سه گروه «کارآفرینان»، «محققان» و «شهروندان اروپایی» توجه دارند. موضوع جالب این است که دو گروه اول فرصت‌های بیشتری برای مشارکت و فعالیت دارند و گروه آخر یا همان شهروندان منفعلانه عمل می‌کنند؛ در حالی که استاندارد و کیفیت زندگی مورد نظر برای بهبود و فراهم‌سازی شرایط برای شهروندان، مشارکتی فعال‌تر را ایجاب می‌کند. مادام که منابع مالی و حمایت‌های سیاسی براساس کارکردهای کسب‌وکار/مدیریت و تحقیق و توسعه در نظر گرفته می‌شوند، منافع و مزایای توانمندسازی شهروندان برای پذیرش نوآوری اجتماعی همچنان مبهم باقی می‌ماند. با این حال، اتحادیه اروپا دایره مشاوره سیاسی^۱ خود را برای جلب مشارکت ذی‌نفعان، متفکران، محققان و ... تأسیس کرده است؛ اگرچه، به قول برخی مانند کلمن^۲، ریزر^۳ و همکاران و دیک لو^۴، دولت در قالب همین گفتمان می‌تواند به صورت‌های مختلف ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی را هدف برنامه‌های خود قرار دهد. با این حال، گیدنز^۵ نیز معتقد است که برای مبارزه با فقر در مناطق فقیر، باید شبکه‌ها را در آن مناطق تقویت کرد. دولت‌ها می‌توانند به یکی از راه‌های زیر سرمایه اجتماعی را وارد عرصه سیاست‌گذاری و طرح‌ها و برنامه‌های خود کنند:

۱. ایجاد و تقویت شبکه‌های اجتماعی
۲. نفوذ به درون شبکه‌های اجتماعی موجود

---

1. Batteries European Partnership Association
 2. Coleman
 3. Reser
 4. Dic Lo
 5. Giddnes

۳. ایجاد شرایط مطلوب و حمایتی برای تعامل اجتماعی

۴. افزایش حساسیت برنامه‌ها نسبت به الگوهای موجود سرمایه اجتماعی (افسری، ۱۳۹۷)

نقد و بررسی این گفتمان. رویکرد دولتی به نوآوری اجتماعی، درگیر شدن جامعه برای نتایج بهتر سیاست‌ها است. با این حال، نقطه دقیق درگیر شدن جامعه و مقدار آزادی عمل آن روشن و شفاف نیست. البته، چالش دیگر این است که دست‌اندرکاران تعریف این رویکرد، خود از اعضای ساختارهای قدرت هستند. بدیهی است که منافع آن‌ها در داشتن نوآوری اجتماعی با حمایت سیاست‌های دولتی برای جبران نگرانی‌ها در تأمین بودجه لازم، به رسمیت شناختن موقعیت اقتدار خود و اعتباربخشی به اقداماتشان است. به عبارت دیگر، اگرچه رویکردی اجتماعی به نوآوری صورت گرفته است، اما این گفتمان ظاهراً همچنان در فضای نسل اول نوآوری‌ها سیر می‌کند.

همانطور که آیینی و دیگران (۲۰۲۳) می‌گویند، کارکنان شرکت‌ها و نهادها به عنوان عوامل انسانی دارای کرامت و حریم خصوصی هستند و کارفرماها باید هم به لحاظ اخلاقی و هم به لحاظ حرفه‌ای این واقعیت‌ها را در شمار بیاورند، اما، این گفتمان بیشتر افراد جامعه را به مثابه موجودات آزمایشگاهی تلقی می‌کند، همان‌گونه که خودشان نیز مفهوم «آزمایشگری اجتماعی» را انتخاب کرده‌اند، به طوری که مدل‌های مختلف بهبود و عملکرد و سیاست‌ها را روی مردم اجرا می‌کنند تا خلأها و شکاف‌های تصمیم‌های سیاسی آن‌ها به نوعی حل شود؛ همچنین، جهت همبستگی جامعه با اهداف و سیاست‌های حاکمیت و دولت. به عبارتی، این نوآوری اساساً از بالا به پایین بوده و مدل‌ها و قالب‌هایی را به عنوان شهروند، مصرف‌کننده یا هر چیز دیگری جهت یکپارچگی و مدیریت جامعه طراحی و اجرا می‌کند. شاید بتوان گفت که اگرچه ظاهراً به دنبال کاهش شکاف‌ها و آسیب‌های اجتماعی است، اما در نهان به دنبال یکپارچه‌سازی و مدیریت و مهندسی جامعه است. در این گفتمان، نوآوران، متخصصان و مجریان و پیونددهندگان سازمان‌های تخصصی دولتی هستند و مهم‌ترین اهداف در پوشش اجتماعی قطعاً اقتصادی است. در یک رویکرد کاملاً بسته و از بالا به پایین، ظاهراً اهداف اجتماعی دارند، اما در اصل اقتصادی و با رویکرد سیاسی است. به عبارت دیگر، وجه دیگری از اقتصاد سیاسی نو

۱. به بخش ابتدایی مقدمه مراجعه شود.

قلمداد می‌شود. کلیه اقدامات دولتی و حتی غیرسیاسی، مذهبی و تخصصی در این رویکرد قرار می‌گیرد. دولت در خدمات اجتماعی غالباً انحصارطلب است، اگرچه به شرط آن‌که به درستی طراحی و اجرا و ارزشیابی شود و به تناسب تغییر دولت‌ها تغییر نکند، امکان دموکراتیزه شدن قدرت و تغییر حالت دولت‌ها از نظارت به روش‌های مشارکتی‌تر را فراهم می‌کند. اما منظور از مشارکت جامعه در این‌جا، مشارکت در اجرای برنامه‌ها است و نه چیزی دیگر. دولت‌ها به دنبال مشروعیت قانونی خود هستند تا عملکرد مناسب.

در همین رابطه، دولت‌ها از طریق نوآوری اجتماعی می‌توانند کارکردشان را در جامعه بهبود بخشند و از بهبودهای اجتماعی برآمده از اجتماع حمایت کنند. بسیاری از دولت‌ها، به منظور حمایت از خلق نوآوری‌های اجتماعی، انتشار اطلاعات بین خود و جامعه را بهبود داده‌اند که یکی از ابزارهای دولت دانشگاه و آموزش است. «برنامه جامعه بزرگ دیوید کامرون»^۱ در انگلستان نمونه‌ای از فعالیت دولت‌ها برای خلق نوآوری‌های اجتماعی با انتقال مسئولیت به جوامع کوچک برای حل مسائشان است. مثال دیگر «دفتر نوآوری اجتماعی و مشارکت شهروندی» در ایالات متحده است که در سال ۲۰۰۹ برای تشویق جوامع محلی جهت حل مسائل خودشان با خلق نوآوری‌های اجتماعی شکل گرفته است. تا کنون مرسوم بوده است که خدمات رفاه اجتماعی توسط دولت ارائه شود، اما تجربه نشان داده که ناکارآمدی‌های بسیاری داشته است و دارد. اما در نوآوری اجتماعی، این خدمات به بخش مردمی سپرده می‌شود؛ به طوری که، از یک سو، پویایی و خلاقیتی که در سیستم اقتصادی بازار آزاد وجود دارد، در ارائه خدمات اجتماعی نیز امکان بروز و ظهور پیدا می‌کند و، از سوی دیگر، ناکارآمدی‌هایی که ناشی از نگاه دولتی به موضوعات اجتماعی است حذف می‌شود.

۲-۲. گفت‌وگو کارآفرینی / جامعه

گفتمان کارآفرینی، در مواردی، بسیار به گفتمان دولتی شبیه است؛ با یک تفاوت مهم که در این گفتمان، گروه‌ها بازیگران فعال‌تری در فرایند نوآوری اجتماعی هستند. اگر نوآوری اجتماعی را فرایند طراحی، توسعه و رشد ایده‌های جدید برای پاسخگویی به نیازهای برآورده‌نشده بدانیم، برخی از هیجان‌انگیزترین و انقلابی‌ترین نوآوری‌های اجتماعی (بانک

زمان^۱ و صلیب سرخ) تحت این گفتمان خاص تعریف می‌شوند. با مشارکت و دخالت قوی گروه‌ها و تأثیر شدید اجتماعی، کسب‌وکار اجتماعی از افزایش سیاست‌ها و حمایت‌های مالی سازمان‌های دولتی، نظیر کمیسیون اروپا ۲۰۱۱، بهره‌مند می‌شوند. براساس این موقعیت ممتاز، یک سازمان اجتماعی می‌تواند پاسخگوی آن دسته از چالش‌های اجتماعی باشد که دولت و بازار در برابر آن‌ها شکست خورده‌اند (سازمان‌های مردم‌نهاد و بنیادهای خیریه از این دسته‌اند). کارآفرینان اجتماعی، با تلفیق منابع مختلف (دولت، بخش‌های اقتصادی و جامعه) به روش نوآورانه، اغلب در پر کردن شکاف موجود در مواجهه با نیازهای جامعه موفق‌اند.

رواج ارزش‌های اجتماعی در مقایسه با منفعت و سود مالی در این گفتمان نسبت به گفتمان دولتی بسیار قوی‌تر است و بر شیوه‌هایی تأکید دارد که در آن انسجام، هویت و همکاری‌های اجتماعی جامعه از ویژگی‌های کلیدی هستند. این گفتمان نوآوری اجتماعی را به مفاهیم «سرمایه‌گذاری اجتماعی» یا «کارآفرینی اجتماعی» در نقطه‌ای پیوند می‌دهد که هم‌پوشانی دارند. برخلاف گفتمان دولتی، نوآوری‌های اجتماعی از دیدگاه کارآفرینی، از عهده گستره وسیعی از برنامه‌ها با موضوعات اجتماعی برخواهند آمد.

رسیدگی به محرومیت اجتماعی یا فراهم کردن جامعه با دانش و مهارت، موضوعی زمان‌بر در فرایند پاسخ به مشکلات اجتماعی نیست، بلکه بر فعالیت جامعه و انسجام اجتماعی مؤثر است. «خانواده» به بازیگر اصلی «تغییر» تبدیل شده و این به واسطه آن است که شبکه‌ها و گروه‌های متقابل، بخشی از ساختارهای جدید تلقی می‌شوند و در مدیریت فعالیت‌ها کمک کرده‌اند. ساختار کار تحت گفتمان کارآفرینی از مشارکت عمومی زیادی برخوردار است. آن‌ها جامعه را به وسیله کار با ابزار و روش‌های خود و پس از آن به کمک خودشان فعال می‌کنند.

نقد و بررسی این گفتمان. از یک سو، توجه به عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار نوآوری، اگرچه مدتی است در مباحث علمی رونق گرفته است، در مطالعات تجربی این حوزه، ردپای چندانی از نتایج این مباحث دیده نمی‌شود و این عناصر در مطالعات تجربی تطبیقی

و مقایسه‌ای، و حتی در مطالعات موردی که روش‌های مرسوم در پژوهش‌های سیاست‌گذاری هستند، حضور پررنگی ندارند. همین محدودیت در مورد سایر عوامل اجتماعی نظیر بازار کار، شیوه‌های یادگیری و غیره نیز وجود دارد. از سوی دیگر، با پذیرش تأثیر عوامل گسترده اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بر رفتار نوآوری، مطالعات مقایسه‌ای و تطبیقی بین کشورها، که با در نظر گرفتن تعداد محدودی ورودی (عمدتاً اقتصادی) به نظام نوآوری کشورها و بررسی و مقایسه خروجی‌های آن‌ها صورت می‌گیرند، نمی‌توانند نتایج معتبری داشته باشند؛ چراکه عوامل کنترل‌نشده بسیاری در این مطالعات وجود دارند که به‌ناچار نادیده گرفته شده‌اند و در نتیجه، این مطالعات فقط برای تعیین وضعیت نسبی کشورها در یک مقطع زمانی خاص مناسب هستند و از آن‌جا که قادر به شناسایی جزئیات مسیر پیموده‌شده و فرایندهای عبور از مسیر و عوامل تأثیرگذار بر چگونگی آن نیستند، ایده‌چندانی در خصوص طراحی مسیر و راهبردهای مناسب طی کردن آن ارائه نمی‌دهند.

این گفتمان اساساً در کشورهایی امکان طراحی و اجرا دارد که در آن‌ها جامعه شکل گرفته است یا به سطح بالایی از مدنیت دست یافته‌اند. به عبارتی، در کشورهایی که به انواع حقوق اجتماعی پایبند بوده‌اند و همچنین نظامی از حداقل رفاهیات و شاخص‌های اقتصادی تأمین دارند، امکان فعالیت‌های داوطلبانه و کارآفرینانه وجود دارد. مهم‌ترین هدف آن‌ها ارائه خدمات اجتماعی برابر بین اقشار مختلف از جمله سالمندان و مهاجران است. نیروی محرکه، پشتیبان مالی و همه عناصر فرایند نوآوری اجتماعی، خود مردم و جامعه محلی است که از آن‌جا که از درون جامعه برمی‌آیند، معمولاً امکان‌پذیر و از لحاظ فرهنگی مناسب و مقرون‌به‌صرفه هستند. این فعالیت‌ها نتایج سریعی به بار می‌آورند و ضمناً افراد را توانمند و مطالبه‌گر خواهند کرد.

۲-۳. گفتمان دانشگاهی

ویژگی اصلی گفتمان دانشگاهی ارتباط بین نوآوری اجتماعی و نظریه «کنش اجتماعی» و «تغییر اجتماعی» است. تعریف‌های ارائه‌شده برای نوآوری اجتماعی در این گفتمان، بسیار گسترده‌تر از تغییر و جابه‌جایی درک و توجه از عمل به مفهوم هستند. در گفتمان حاضر، نوآوری اجتماعی به مفاهیم جدید، راهبردها، ابتکارها، محصولات، فرایندها یا سازمان‌هایی برمی‌گردد که با نیازهای مردم سروکار دارند و به‌صورت بنیادین روال‌های اصلی، منابع، جریان‌های قدرت

یا باورهای سیستم اجتماعی را در جایی تغییر می دهند که به وجود می آیند (بیگز^۱ و همکاران، ۲۰۱۰). در گفتمان دانشگاهی، رویکردهای مختلفی درباره مفهوم نوآوری اجتماعی وجود دارد که مهم ترین آن ها عبارت اند از: ۱) تأکید بر رویکرد مدیریتی و تعامل با نظام اجتماعی (فرایند اجرای ایده های جدید در یک سازمان)؛ ۲) تأکید بر پیامدهای اجتماعی (رضایت مندی از پاسخ به نیاز از طریق تغییر در روابط اجتماعی و توانمندسازی)

نقد و بررسی این گفتمان. این گفتمان براساس تعریف صلاحیت سازمانی برای نوآوری اجتماعی، برای دانشگاه پاسخگو به عنوان سازمانی که نوآوری برای جامعه ارائه و به آن عمل می کند، ویژگی های خاصی را تعریف کرده است و آن این که از توانایی یادگیری ثابت و مستمر برخوردار باشد. اعضای آن از طریق یادگیری، ایجاد، تأیید و انتشار دانش جدیدی که می تواند برای بهبود مهم ترین مشکلات اجتماعی به کار گرفته شود، به توسعه جمعی کمک می کنند. بنابراین، دانشگاه فراتر از نقش خودش که ایجاد دانش جدید و آموزش حرفه ای برای جامعه است، به تغییر و تحول جامعه جهت رسیدن به سطوح بالاتر عدالت و رفاه نیز کمک می کند. از آن جا که، به باور برخی از صاحب نظران، نوآوری اجتماعی در سازمان های نوآور امروزی، تجمیع نوآوری های پیش گفته است، لذا با توجه به وجود زیرساخت ها و برخی شرایط ممتاز در دانشگاه، می توان انتظار داشت که موفقیت نوآوری اجتماعی تسهیل گردد. دانشگاه ها منابع زیادی دارند که می تواند برای کمک به حل مشکلات اجتماعی بسیج شود. به عنوان نمونه، پژوهشگران در دانشگاه ها دارای تخصص هایی هستند که آن ها را قادر می کند تا در قالب های زیر اقدام کنند: ۱) چارچوب های نظری برای هدایت و توسعه راه حل ها و شناسایی موقعیت های بالقوه در فرایند پیاده سازی؛ ۲) مهارت های فنی برای جمع آوری و ارزیابی داده های تجربی در مورد قابلیت انعطاف پذیری نوآوری و اندازه گیری تأثیرات آن (تنهایی، ۱۳۹۱).

این گفتمان اساساً در کشورهایی است که نسل سوم دانشگاهی (دانشگاه های نوآور) را پشت سر گذاشته و به مسئولیت اجتماعی دانشگاه ها روی آورده اند؛ با تأکید بر این که اهمیت نوآوری در نهادهای فرهنگی است؛ یعنی نوآوری به فرهنگ اجتماعی تبدیل می شود، همچنین، نوآوری در دنیای کنونی نیازمند گسترش مداوم دانش فنی و بهره گیری از

فناوری‌های متعدد و گسترده است و مهم‌ترین عامل در ایفای نقش واسطه‌گری میان دولت و جامعه تنها و تنها از دانشگاه برمی‌آید.

۳. روش‌شناسی

بر همین اساس، بنیان روش تحقیق ما را دیدگاه «دانش‌پژوهی مشارکتی» وندی‌ون^۱ در بر می‌گیرد. در این دیدگاه، اساس کار بر فهم فرایندهای تغییر و توسعه در افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها و دیگر موجودیت‌های اجتماعی از جمله دولت است. وندی‌ون از محققانی است که مطالعات زیادی روی نوآوری فناورانه و تحول سازمانی انجام داده و تلاش کرده است تا روش‌شناسی پژوهش در علوم اجتماعی را برای مطالعه فرایندهای نوآوری و تحول بازخوانی کند. دیدگاه او در روش‌شناسی مورد استقبال مطالعات نوآوری و گذارهای اجتماعی - فنی، نظیر گیلز^۲، و نوآوری فناورانه قرار گرفته است. وی مطالعه در علوم اجتماعی را به دو دسته تقسیم می‌کند: مطالعه پراکنشی و مطالعه فرایندی. در مطالعه پراکنشی، تحول براساس روابط علی بین متغیرها مورد تحلیل قرار می‌گیرد و در مطالعات فرایندی، تحول حاصل توالی مجموع رویدادها است. مطالعه فرایند تغییر و مفهوم‌سازی رویدادها در قالب یک روایت تمرکز دارد. رویدادها حرکت‌هایی هستند که توسط کنشگران با انگیزه و باور، هویت و علایق خاص خود انجام می‌شوند و در طول زمان در قالب گفتمان تغییر می‌کنند. در این سبک پژوهش، نتایج در اثر سلسله‌ای از رویدادها خلق می‌شود. نظریه‌پردازان فرایند اغلب از سبک روایتگری استفاده می‌کنند. این روایت‌ها صرفاً بیانی داستانی و توصیفی از آن‌چه که اتفاق افتاده است نیستند، بلکه براساس مضمون‌های تحلیلی انتخاب‌شده تدوین می‌شوند (وندی‌ون، ۲۰۱۵، نقل در: اشتری مهرجردی، ۱۴۰۲).

این پژوهش ابتدا با خوانشی از ادبیات گفتمانی موجود آغاز شد و سپس بررسی‌های موردی مختلفی که براساس این خوانش بوده‌اند ارزیابی شدند. در طول این بررسی‌های موردی، به تدریج رویدادها درون چندین وضعیت اساسی (در این جا منظور گفتمان‌های سه‌گانه دولتی - حاکمیتی، اجتماعی - کارآفرینی و دانشگاهی)، وضعیتی که می‌تواند در فهم وضع موجود کمک‌کننده باشد، نمایان شد و سپس تلاش شد این وضعیت به صورت نظری،

مفهومی و انتزاعی تقریر شود (در این جا، به دلیل امکان محدود ارائه مطالب، تنها گفتمان دانشگاهی که دارای اهمیت بیشتری است تدوین شده است). حاصل این رفت و برگشت میان موردها و چارچوب مفهومی (گفتمان‌ها و مبانی نظری نوآوری و توسعه) روایتی نظری از گذار در نوآوری اجتماعی است که در تحلیل و نتیجه‌گیری ارائه می‌شود.

در پژوهش حاضر، از چندین ملاک برای ارتقای اعتبار استفاده شده است: الف) درگیری و مشارکت پژوهشگر و ارتباط نزدیک با تجربه زیسته و روزمره حوزه مربوطه؛ ب) تأیید مشارکت‌کنندگان از طریق آرایه روایت و دریافت و اعمال نقطه‌نظرات آن‌ها؛ ج) جمع‌آوری و اعمال اصلاحات و اظهارنظر پژوهشگران مرتبط با موضوع پژوهش. این پژوهش توسط دو نفر از پژوهشگران متخصص در بحث نوآوری اجتماعی مورد مطالعه و بازبینی قرار گرفته است.

به دلیل ماهیت چندوجهی، پیچیده و ناشناخته موضوع نوآوری‌های اجتماعی و اکتشافی بودن نوع مطالعه، ناگزیر به بهره‌گیری از تمامی تجربه‌ها و توان خود در استفاده از ابزارها و روش‌های پژوهش بودم. بر همین اساس، از ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی استفاده کردم. در ابتدا، ضمن منبع‌شناسی^۱، تمامی کتاب‌ها و مقالات موجود در حیطه موضوع نوآوری اجتماعی شناسایی شدند. سپس با مطالعه منابع و دسته‌بندی آن‌ها، متوجه این مسئله شدم که تقریباً هیچ مطالعه یا نوشته‌ای در خصوص کاربست نوآوری اجتماعی در ایران و تبیین گفتمان‌های موجود در کشور وجود ندارد. بر همین اساس، در قالب مطالعه کتابخانه‌ای، تمامی منابع موجود داخلی ارزیابی شدند و در نهایت به این نکته دست یافتیم که ادبیات موجود و همچنین تجربه‌های جهانی را می‌توان در سه گفتمان دولتی، کارآفرینی و دانشگاهی تشریح کرد.

سپس به مصاحبه عمیق با بازیگران این دنیای جدید پرداختم. در لابه‌لای روایت تجربه‌های گذشته و گلایه از فضای موجود جامعه، متوجه مطرح کردن مشکلاتی شدم که از جنس اجتماعی - فرهنگی بودند و اساساً با یک منطق صفر و یکی و دید کاملاً مهندسی و فنی معتقدند که «دنیای نوآوری نظم و مختصات خودش را دارد و چنانچه هر یک از بازیگران، اعم از جاندار (انسان) و بی‌جان (سرمایه و قوانین)، درست کار نکنند، محکوم به شکست است.» بر همین اساس، در قالب مصاحبه‌های عمیق از طریق تلفن و

۱. با استفاده از نرم‌افزار کتابخانه دیجیتال «سیمرغ» که امکان جست‌وجو در بیش از ۹۰۰ کتابخانه معتبر کشور را دارد.

واتس‌آپ، سعی در گرفتن روایت و تجربه زیسته‌شان در این حوزه کردم. در مجموع، می‌توان گفت که از روش ترکیبی استفاده کردم؛ به طوری که در فرایندی رفت‌و برگشتی و با استقراء و قیاس‌های مداوم، ضمن شناخت فرایندهای نوآوری اجتماعی، عوامل و موارد دخیل و در نهایت مؤلفه‌های سازنده گفتمان‌های سه‌گانه تبیین شدند. سپس به دلیل اهمیت دانشگاه (به تعبیر عام آن)، به دسته‌بندی، سنخ‌بندی و مفهوم‌سازی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی در نسبت با نوآوری پرداختیم.

۴. یافته‌ها و نتیجه‌گیری

شاید بتوان سه گفتمان را در سه سطح سلسله‌مراتبی از نوآوری‌های اجتماعی بر ساخت کرد. در سطح خُرد، نوآوری‌های اجتماعی (در گفتمان کارآفرینی) مبتنی بر مکان وجود دارد. آن‌ها به دنبال برآوردن نیازهای اجتماعی گروه خاصی از شهروندان و کاربران در یک مکان خاص، افزایش توانایی و ارتقای رفاه هستند. آن‌ها بر تقاضای اجتماعی متمرکز هستند که به طور مشخص توسط فعالیت بازار یا سازمان‌ها و مؤسسات موجود برطرف نمی‌شود (نظریه‌پردازان این گروه عبارت‌اند از: بیکن^۱ و همکاران؛ مولگان^۲ و همکاران؛ موری^۳ و همکاران). در این گفتمان (در قالب تمرکز بر نخبگی)، جامعه نابرابری را گسترده‌تر خواهد کرد تا کاهش آن.

در سطح متوسط (در گفتمان دانشگاهی)، نوآوری‌هایی وجود دارد که به چالش‌های اجتماعی گسترده‌تری پرداخته‌اند. آن‌ها ابتکارهای گسترده‌تری با هدف مقیاس مکانی ملی هستند که اغلب مربوط به رویه کاهش محرومیت و یکپارچگی اجتماعی است. (نظریه‌پردازان این گروه عبارت‌اند از: پیا^۴؛ کمیسیون اروپا^۵). آن‌ها توسعه زیرساخت‌های شهری، زیرسیستم‌های اجتماعی، جوامع و سازمان‌ها را تغییر می‌دهند و اشکال حاکمیت را تحت تأثیر قرار می‌دهند. در این گفتمان، به نظر می‌رسد که دانشگاه نیز با نوآوری‌های اجتماعی در قالب نظام آموزشی، پژوهشی و نخبگی (قطب‌های علمی، مراکز رشد و نوآوری و ...) نابرابری‌های درونی را گسترش می‌دهد. اما در قالب دانشگاه توسعه‌گرا، امکان کاهش نابرابری‌های درونی و

1. bacon
2. Mulligan
3. Murray
4. BEPA
5. European Commission

ارتباط با جامعه و در نهایت کاهش نابرابری‌های جامعه را ترسیم کرده‌ام.

در سطح کلان (در گفتمان دولتی)، اقدامات ملی تا بین‌المللی وجود دارد که باعث ایجاد تغییرات اساسی و پایدار در ساختارهای سازمانی موجود، سیستم‌ها و روابط بین نهادها و ذی‌نفعان و در نهایت توسعه پایدار می‌شود. آن‌ها شیوه تفکر و رفتار جامعه را تغییر می‌دهند. (نظریه‌پردازان این گروه عبارت‌اند از: اولینو^۱ و دیگران؛ وستلی و آنتادزه^۲). در این گفتمان، در قالب اقتصاد سیاسی، حاکمیت با نوآوری‌های اجتماعی در پی کنترل، مدیریت و در نهایت مهندسی اجتماعی جامعه است.

به طوری که گفته شد، در این مقاله، تنها به گفتمان دانشگاهی در قالب دانشگاه توسعه‌گرا و در نهایت به سنخ‌شناسی مراکز آموزشی و پژوهشی در نظام نوآوری پرداختیم. مفهوم «دانشگاه توسعه‌گرا» را می‌توان از بین متون موجود و مفاهیم حساس گفت‌وگوها و مصاحبه‌های دانشگاه‌پژوهان استخراج و در نهایت ویژگی‌های هجده‌گانه آن را در قالب «روایت رویدادهای موجود» به شرح زیر بیان کرد:

۱) هم‌رسانشی‌کنش در فردیت‌کنشگران اثرگذار در حوزه‌های دانشگاهی و غیردانشگاهی در حال شکل‌گیری است.

۲) به هویت خلاق دانشگاه در دنیای فناورانه اهمیت می‌دهد و همه هویت‌سازنده خود را از تفکر خلاق و عناصر خلاقیت استخراج می‌کند.

۳) در پی ایجاد گفت‌وگو با اجزای بیرونی خود جهت کارآیی بیشتر در خدمت جامعه است.

۴) به فرهنگ اولویت بیشتری داده می‌شود و به خُرده‌فکرها و باورهای متکثر اتکای بیشتری می‌شود.

۵) طیف وسیعی از فعالیت‌های بشری، از کاربردهای شخصی گرفته تا حوزه‌های عمومی، را شامل می‌شود و با ابعاد چندمنظوره و انعطاف‌پذیر، به تأمین خواسته‌های فردی و اجتماعی می‌پردازد.

۶) به قابلیت‌کنشگران در فضای فناوری اطلاعات توجه می‌کند و به دیالکتیک انسان - فناوری توجه ویژه‌ای دارد.

1. Avelino
2. Antadze

۷) توانمندسازی انسان‌ها جزو اولویت‌ها به حساب می‌آید و به گونه‌ای از منابع تخصیص پیدا می‌کند تا دسترسی همگان - و نه تنها نخبگان - به اطلاعات در راستای توانمندی محقق شود.

۸) محوریت با نخبه‌ها نخواهد بود و یا، به تعبیری، مفهوم نخبه تغییر می‌کند و از هر کس در هر فرایندی که بتواند به دانشگاه و جامعه سود بخشد به خوبی بهره گرفته می‌شود. از طرفی، به دنبال توانمندسازی درونی و بیرونی جهت کاهش شکاف‌های طبیعی و اجتماعی است.

۹) در پی ایجاد دو ظرفیت اساسی است: ۱) پیدا کردن روش حل مسئله در مقابله و مواجهه با بحران‌ها و آسیب‌های موجود (مسئولیت‌پذیری اجتماعی)؛ ۲) پیدا کردن ظرفیت‌های جدید در نوآوری، ابتکار و به‌کارگیری شیوه‌ها و مناسبات مطلوب ممکن (نوآوری فناورانه - اجتماعی).
۱۰) در راستای چیرگی دانایی و هوشمندی بر عقلانیت ابزاری حرکت می‌کند و همواره راه را برای بروز و ظهور دانایی باز می‌گذارد.

۱۱) به ایجاد زیرساخت‌های تفکر عمیق و پیچیده توجه می‌شود و راه برای بروز و ظهور انسان خلاق (و نه نخبه) در کنار فناوری خلاق باز می‌شود.

۱۲) با ایجاد فضاهاى دموکراتیک و مشارکتی، عرصه را برای بروز و ظهور همه اقشار در همه زمینه‌ها باز می‌کند.

۱۳) دانشگاه زمانی ضدتوسعه‌گرا می‌شود که همه چیز در قالب شاخص‌گذاری‌های یک‌بعدی خود را نشان دهد؛ مثلاً تولید انبوه مقاله، کتاب یا نظام موجود ارتقا و تبدیل وضعیت متناسب با این فرایند، که نوعی بی‌توجهی به اشکال گوناگون دانشی است که می‌تواند در فضاهاى علمى وجود داشته باشد.

۱۴) نوع نگاه خود را به فناوری تغییر می‌دهد، هر چند که از همه دستاوردهای فناورانه استفاده می‌کند.

۱۵) فشارهای محیطی و اکولوژی را مدیریت می‌کند تا با هر آنچه که رابطه انسان و طبیعت را بر هم می‌زند مقابله کند. این تلاش جهت بهره‌برداری پایدار از محیط‌زیست است.

۱۶) نگاه آن انسان‌گرا، طبیعت‌گرا، دیالکتیک انسان و طبیعت و فراجنسیتی و توجه به همه قوم‌ها، نژادها و پاره‌فرهنگ‌ها است. در واقع، حذف در دانشگاه توسعه‌گرا معنایی ندارد.

۱۷) در این دانشگاه، هدف الزاماً تولید دانش نیست، بلکه هدف با توجه به مقتضیات زمانی و مکانی مشخص می‌شود، اما مهم تخیل کنشگران اجتماعی است. همان‌طور که اینشتین می‌گوید، «تخیل از دانش مهم‌تر است.»

۱۸) و در نهایت بر عدالت انسانی، عدالت محیطی و حذف نابرابری‌ها تأکید می‌شود و اگر در جایی دانشگاهی وجود دارد و در آن‌جا تبعیض و آسیب‌های اجتماعی به‌طور گسترده وجود دارد، می‌توان گفت که آن دانشگاه دانشگاهی ضد توسعه‌گرا است، چراکه نتوانسته است بر محیط خود تأثیرگذار باشد.

بر همین اساس، دانشگاه توسعه‌گرا در خدمت بالغ شدن انسان و تحول عمیق در زندگی معنایی و معرفتی او پیش خواهد رفت و این همان چیزی است که در کنش متقابل اجتماعی انسان با جهان پیرامونش تا کنون به آن توجه نشده است. بی‌توجهی به لایه‌های درونی نظام فکری و احساسی انسان‌ها و گسترش فناوری در خدمت مصرف و راهبردهای ضد طبیعت‌گرا باعث ایجاد دانشگاه‌هایی در خدمت جامعه مصرفی و دانشگاه‌های غیرکارکردی و غیرکاربردی شده است. این فاز دوگانه و دیالکتیک بین دانشگاه و جامعه نوعی عقب‌ماندگی در پوسته توسعه‌یافتگی را ایجاد کرده است. عقب‌ماندگی در پوسته توسعه‌یافتگی اختلالی شدید و بیمارگون است که راهبرد آن می‌تواند به گسترش دردها و ناکارآمدی‌های بشر در هزاره سوم منجر شود، اما او می‌خواهد از پيله خود بیرون آید و راهی به سوی فردا بیابد. در این مسیر، ایجاد چارچوب‌های معرفتی برای زیرساخت تفکری و اندیشه‌ای او نیاز است. او باید پوسته‌ها را بشکافد و راهی به سوی تغییرات عمیق بیابد.

به نظر می‌رسد که دانشگاه‌ها به‌گونه‌ای در یک قالب و سیستم عمل می‌کنند. آن‌چه که تا کنون از دانشگاه‌ها در جهان دیده شده تعریف مجموعه اجزا در کنار هم در خدمت مجموعه اهدافی است که دانشگاه‌ها در پی آن هستند. در واقع، سیستم مدیریتی و تخصصی دانشگاه در کنار هم فضایی را ایجاد می‌کنند که می‌توان آن را اتمسفر دانشگاهی دانست که در خدمت قواعد موجود و رسیدن به تولیدات دانشگاهی است. اما واقعیت این است که تجربه‌های تاریخی دانشگاه‌ها نشان می‌دهد که اثربخشی آن‌ها به‌مرور رو به کاهش و تقلیل است. در واقع، بی‌توجهی به ویژگی‌های نیروهای انسانی و رهیافت‌ها و نگرش‌های کنشگران اجتماعی و عدم استفاده از مشارکت‌های دانشجویی در بهینه‌سازی

سیستم، در کلیت آن، نوعی نادیده انگاشته شدن خود اجزای اصلی را فراهم ساخته است. بر این مبنا، سیستم دانشگاهی به نوعی به یک مدار بسته مبدل شده که خروجی آن بیشتر در خدمت خود دانشگاه است و هرگز نمی‌تواند به نظام اجتماعی کمک شایانی کند. از این منظر، در تقسیم‌بندی جدید مبنی بر دانشگاه توسعه‌گرا و غیرتوسعه‌گرا، به این موضوع توجه می‌شود که چگونه می‌توان با رویکردی متفاوت، سیستم دانشگاهی را به تحرک واداشت که نتایج آن ضمن پیوند خوردن به نظام اجتماعی، در قسمت‌های درون محیطی نیز دچار تحول و تغییرات اساسی شود. در این جا، شاید آن ثبات و انسجامی که در دانشگاه وجود دارد با تهدید مواجه شود، چراکه فعالیت‌های خلاقانه نوع نامنظمی را در محیط ایجاد می‌کند. اما این نامنظمی زمینه گستره فضاهای نوینی در دانشگاه‌ها خواهد بود. در این جا، به نظر می‌رسد که قدرت انعطاف‌پذیری در محیط‌های دانشگاهی چرخه‌های جدیدی را ایجاد خواهد کرد؛ چرخه‌هایی که از شکل خطی خارج شده و در خدمت بازبینی و نقد و بروز و ظهور انسان خلاق برای هزاره سوم خواهد بود.

اگر دانشگاه نتواند در ایجاد تفکر و انسان خلاق و حل مشکلات آن برای هزاره سوم وارد عمل شود، باید انتظار این را داشته باشیم که نهادها و سازمان‌های موازی و غیررسمی بتوانند این کارکرد را در نظام اجتماعی عهده‌دار شوند و اگر هدف توانمندی فردی در انسان‌ها باشد، آن‌ها می‌توانند با گذراندن دوره‌های مختلف، این توانمندی را در خود ایجاد کنند و منهای ورود به دانشگاه، زمینه تحرک و پویایی را در خود برای رسیدن به یک شرایط متفاوت مهیا نمایند.

در بسیاری از مواقع، در نگاه به دانشگاه‌ها، این موضوع دیده می‌شود که پیوند بین فعالان دانشگاهی از قالب بالا به پایین تعریف می‌شود. هرچند در جهان تلاش شده است که چرخه‌هایی از پایین به بالا ایجاد شود، اما در عمل، ایجاد این چرخه‌ها نتوانسته است قدرت بالندگی را در دانشگاه ایجاد نماید. در حال حاضر، با توجه به عادی شدن ورود به دانشگاه در جهان و پدیده عام‌گرایی نسبت به تحصیلات عالی، همچنان پرستیژ دانشگاهی و اعتبار هیئت‌علمی مورد توجه مردم قرار دارد. اما این پرستیژ در عمل خود مانع ایجاد تغییرات اساسی در راستای بهینه‌سازی دانشگاه شده است. در واقع، روابط پیچیده درون‌ساختاری دانشگاه، با توجه به گستره عقل‌روشنگری، باعث بهینه‌سازی قدرت تفکر متکثر نشده و

خروجی آن ایجاد نوعی بی تفاوتی نسبت به پدیده دانشگاه یا سرخوردگی ناشی از پدیده دانشگاهی شدن و بی مسئولیتی دانشگاه نسبت به جامعه خود شده است. دانشگاهی قدرت انعطاف پذیری و ایجاد تغییرات و پذیرندگی تحولات (اعم از اجتماعی یا فناورانه) را در خود دارا است و می تواند در یک موقعیت اثرگذار به شکل دیالکتیکی با جامعه قرار بگیرد که هم از جامعه تأثیر پذیرد و هم بتواند بر روی آن تأثیر بگذارد. دانشگاه، پیش از آن که بتواند افراد را برای مشاغل آماده سازد، باید بتواند رفتارهای توانمندسازی و قدرت مواجهه با مسائل و شیوه های حل مسئله را در فردیت کنشگر تحصیل کرده ایجاد کند. اگرچه بین دانشگاه ها و نوع تربیت کردن نیروی انسانی تفاوت وجود دارد، اما در معنای جدید، باید به این امر توجه کرد که دانشگاه، از یک سو، باید توان ورود به دوره جدید فناوری را داشته باشد و، از سوی دیگر، باید بتواند معناهای عمیقی را در خود ایجاد کند.

به نظر می رسد که انعطاف پذیری ناشی از هضم و درونی سازی معنا و فناوری در کنار هم است. توجه به این دو بُعد نقشه سازمانی دانشگاه را تغییر می دهد و، در واقع، آن اندیشه خطی نامنعطف را تبدیل به اندیشه ای متحول و پویا می کند. دانشگاه باید بتواند بر انتظارات هزاره سوم فائق آید و این بیانگر آن است که باید از مواجهه با رفتارهای تصادفی و بحرانی که می تواند بنیاد دانشگاه را بر هم بریزد عبور کند. شاید ضرورت شکل گیری یک دانشگاه توسعه گرا مبتنی بر روایت های فرا عقلانی یک ضرورت به حساب آید، اما این که نحوه تغییر دادن دانشگاه از وضع موجود به وضع مطلوب چگونه است، خود موضوع مهمی است که باید به آن توجه ویژه نشان داد.

دلایل زیادی وجود دارد که می توان اثبات کرد که دانشگاه هایی که توسعه گرا نیستند، حتی در ماهیت ایجاد عقلانیت ابزاری، با محدودیت یا انسداد مواجه می شوند، چراکه مقوله حرکت دانش و داده های اطلاعاتی در یک روند دانشگاهی - جامعه، موضوع بسیار پیچیده ای است و نمی توان آن را یک بعدی تحلیل کرد. با گسترش روزافزون شکاف های اجتماعی - اقتصادی، فناورانه و نژادی - قومیتی، عقلانیت ابزاری یک دانشگاه بیشتر از همیشه با آسیب جدی مواجه شد و محدودیت های ماهیتی خود را در توانایی تحرک و پویایی نشان داد. در این شرایط، تصمیم های ساده به ضد خود مبدل شدند و این باعث شد که دانشگاه از جامعیت و اعتبار خود دچار تقلیل و کاستی شود. اما در روایت جدید،

می‌توان به اندیشه‌های توسعه‌گرایانه توجه کرد. در این جا، انتخاب‌های متکثر، متنوع و از راه‌های گوناگون به نتیجه خواهند رسید. دانشگاه نباید خود و جامعه را از یک مسیر خطی به سر منزل مقصود برساند.

دانشگاه توسعه‌گرا دانشگاهی است که گزینه‌ها را با کمک فناوری گسترش می‌دهد و راه‌های فهم گزینه‌ها را نیز برای افراد مهیا می‌سازد. اگر قرار باشد که عقلانیت حد و مرزها را برای دانشجویان فراهم کند، دانشگاه کار خاصی برای دانشجویان نکرده است. اگر دانشگاه در گستره توسعه‌گرایی گام برمی‌داشت، در شرایط بحرانی، تعداد زیادی از کنشگران دانشگاهی می‌توانستند راه‌حل‌های متعددی را برای این موضوع ارائه دهند. اما از آن‌جا که دانشگاه‌ها در قالبی ضد توسعه و به شکل انفعالی توسعه و رشد یافته‌اند، هیچ یک از آن‌ها به شکل متکثر و انبوه پاسخ‌هایی به مسائل ایجاد شده در شرایط کنونی نداده‌اند. لذا باید در نظر داشت که ایجاد نقطه قوت همانا افزایش قدرت انتخاب و تصمیم‌گیری است. هرچه تعداد انتخاب‌ها در دانشگاه‌ها بیشتر شود، محتوای معرفتی تولید شده متفاوت خواهد بود. بنابراین، دانشگاه تا زمانی که نتواند از اهداف سازمانی خود خروج کند و راه‌های بهره‌وری متکثر را در خود تعریف کند، هیچ تحولی در آن ایجاد نمی‌شود. ما در پی آن هستیم که دانشجویان را برای مشارکت گسترده در جامعه تربیت کنیم. در واقع، هدف ایجاد گزینه‌هایی است که افراد را به مشارکت عمقی دعوت می‌کند. البته، این راه بسیار دشوار است و از این منظر نمی‌توان گفت که بسیار ساده می‌توان به چنین آرمانی دست یافت. اما آن‌چه که حائز اهمیت است این است که دانشگاه در هدف‌گذاری هزینه‌ها، راه‌های درستی را در پیش نگرفته است.

اگر همیشه فکر کنیم که افراد باید در سازمان‌ها و ساختارها حل شوند، این موضوع به ویژه در دانشگاه‌ها کمکی به هویت علمی فضاها و دانشگاهی نخواهد کرد. به شرط این که قدرت فردیت خود شکوفا مد نظر قرار گیرد، دانشگاه توسعه‌گرا دانشگاهی است که در گستره فراعقلانیت خود، راه‌هایی را که باعث بسته شدن قدرت تفکر یا ایجاد تغییرات می‌شود شناسایی کند. در واقع، مهم‌ترین روند در یک دانشگاه توسعه‌گرا ایجاد راهبردهایی است که از انسداد تفکر جلوگیری به عمل آورد. این نوع نگاه می‌تواند فضای محوری دانشگاه را تغییر دهد. اگر یک دانشگاه بتواند تعامل متکثری با رویکرد عدم توافق داشته

باشد، در تفسیر بیرونی این پدیده، می‌توان گفت که واقعیت در حال بازتولید و متکثر شدن است و دانشگاه این اجازه را می‌دهد که کنشگر فعال بتواند فعالانه راه خود را در جامعه ادامه دهد. در غیر این صورت، یک نظام برنامه‌ریزی شده از بالا به پایین همه چیز را به سمت یک بحران سوق می‌دهد.

دانشگاه توسعه‌گرا دانشگاهی است که معرفت را به صورت فورانی در چرخه‌های درونی خود ایجاد و به محیط بیرونی خود (در این جا، جامعه و صنعت) منتقل می‌کند. رابطه دیالکتیکی دوسویه بین دانشگاه و محیط بیرونی‌اش وجود دارد که این امکان را فراهم می‌کند تا قدرت پویایی در خود دانشگاه باقی بماند و این نهاد علمی به مرور دچار ضعف و زوال و فروپاشی نشود. در غیر این صورت، با توجه به بی‌کارکردی یا کم‌کارکردی دانشگاه‌ها و عبور بحران‌ها از موقعیت تولیدی معنا در دانشگاه‌ها، راه را برای ایجاد زمینه‌های نوآورانه با محدودیت مواجه می‌سازد و این همان چیزی است که باید تا حد امکان جلوگیری را گرفت تا امکان نوآوری، قدرت حرکت، ارتقا و تکثر تفکر و خلاقیت در فضاها علمی و دانشگاهی ایجاد شود.

با توجه به این که نگاه دانشگاه توسعه‌گرا نگاهی اندیشه‌ورز، خلاق، متحرک و پویا به حساب می‌آید، سطح مطلوبیت آن را نمی‌توان در یک نقطه یا شرایط انفعالی در نظر گرفت. دانشگاهی که می‌خواهد تأثیرگذار باشد، باید قدرت بهینه‌سازی را در خود ایجاد کند. در حال حاضر، از دو منظر دانشگاه‌ها با بحران روبه‌رو شده‌اند. از یک سو، گسترش بحران‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و حتی فناورانه و فاصله عمیق نهادهای دانشگاهی و علمی با گستره معنایی جامعه، خروجی‌های علمی را در خدمت بهینه‌سازی این بحران‌ها به کار نگرفته است (مفهوم مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها)؛ از سوی دیگر، بازتولید مفهومی و تراکمی دانش نیز، به دلیل فقدان قوای تخیل خودسامان و مسئولیت‌پذیری بالا، راه را بر عرصه و بروز «فرهختگی» و «دانشگاه پارسا» مسدود ساخته است؛ بدین معنا که هر چند متفکران و اندیشه‌ورزان در پی ایجاد نظریه و نظریه‌پردازی حرکت می‌کنند، اما نظریه‌های آن‌ها در عمل نظریه‌سازی مبتنی بر مقتضیات مورد نیاز در زمان و مکان را مهیا نمی‌سازد. در واقع، نظریه‌ها به گونه‌ای در فضای خلأ شکل می‌گیرند و امکان تعریف و تشخیص مقتضیات مورد نیاز جامعه را محقق نمی‌سازند.

در مجموع، می‌توان گفت که بحران اساسی تولید علم و دانش در دانشگاه‌ها از این منظر حائز اهمیت است که تفکر خلاق توسعه‌گرا و بهره‌گیری مناسب از مناسبات فناورانه در چنین فضایی یا شکل نمی‌گیرد و یا اگر هم شکل بگیرد، بستر رشد خود را در بیرون از دانشگاه (مثلاً صنعت یا استارت‌آپ‌ها) جست‌وجو می‌کند. با نگاهی به نمونه‌های موفق نظریه‌سازی در فضای علمی دانشگاهی، می‌توان این موضوع را مد نظر قرار داد که اکثر متفکران دانشگاهی کسانی بودند که نظریه‌های خود را در فضای برون‌دانشگاهی ارائه داده‌اند. هر چند تجربه زیسته علمی در دانشگاه در شکل‌دهی هویت این نظریه‌ها مؤثر است، اما در عمل امکان دانش‌آفرینی در موقعیت دانشگاه به‌نوعی کمتر به چشم می‌خورد. این مسئله به‌ویژه در حوزه علوم انسانی بیشتر حائز اهمیت است و به چشم می‌خورد. بنابراین، از این منظر، در مجموع، فرهنگ خلاقیت و نوآوری در بستر تولیدات دانشگاهی کمتر به چشم می‌خورد. اگر فضای علمی دانشگاه را مثل یک کشتی بزرگ در نظر بگیریم، می‌توان گفت که بخش اعظم و حائز اهمیت این علم بخش بیرونی کشتی است که به چشم می‌آید، اما بخش حساس و حیاتی آن در زیر آب است که دیده نمی‌شود. اما از آن‌جا که دانشگاه همواره به بخش بیرونی کشتی توجه می‌کند، از عظمت بخش پنهانی خود، که همان ایجاد قدرت تخیل فردی و جامعه‌پذیری در دنیای فناورانه است، غافل می‌ماند؛ به عبارت دیگر، دانشی که در اثر درونی شدن می‌تواند همراه با فناوری، آگاهی‌بخش، تأثیرگذار و رهایی‌بخش باشد و به اعطای دانش در فضای اجتماعی - فرهنگی کمک کند. بنابراین، باید در نظر داشت که فرایند شکل‌گیری دانشگاه توسعه‌گرا براساس ایجاد روندهای دیالکتیکی تفکرساز در فضای درونی آن شکل می‌گیرد. شاید باید موقعیت‌پذیرندگی دانشگاه را از فضای دانشگاه جدا در نظر گرفت. به تعبیر دیگر، هر کسی می‌تواند بخشی از بدنه سیستم دانشگاه باشد، حتی اگر در موقعیت دانشگاه حضور نداشته باشد. متفکری که در خانه خود کتاب می‌نویسد، یا فردی که حتی در خانه خود کتاب می‌خواند، هنرمندی که به خلق آثار هنری مشغول است، فیلم‌ساز یا داستان‌نویسی که از یافته‌های دانشگاهی تصویرسازی می‌کند، کارآفرینی که شغل ایجاد می‌کند، همه این‌ها می‌توانند بخشی از هویت برساننده دانشگاه باشند و این هوشمندی و درایت نهاد دانشگاه است که بتواند از ظرفیت‌های جامعه در خدمت تحرک و تسریع چرخ‌های فهمی استفاده کند. دانشگاه را دیگر نمی‌توان در دوره کنونی، مکان در نظر گرفت؛

دانشگاه فضا، موقعیت یا فرامکانی است که از تعامل اندیشه‌ها در ورای مرزهای هویتی سازمانی خویش استفاده می‌کند. بنابراین، در این جا دو نکته حائز اهمیت است: اول، ایجاد فضای تخیل آفرینی در دانشگاه؛ دوم، ایجاد ارتباط بین فضاهای تخیل ساز که می‌تواند قدرت توسعه‌گرایی دانشگاه را بهبود بخشد.

در واقع، ترکیب و هم‌گراسازی بین جامعه و دانشگاه دانشی نوین را ایجاد می‌کند که این دانش نوین بر سازنده قدرت خلاقیت علمی دانشگاه در خدمت جامعه و جامعه در خدمت دانشگاه خواهد بود. لذا در شبکه تخیل آفرینی درون سیستمی دانشگاهی، گروه‌های متعدد و متکثری به کار مشغول می‌شوند و جریانی از فهم و دانش و اطلاعات شکل می‌گیرد که در صورت درونی‌سازی، امکان تحقق وضعیت نوینی را فراهم می‌سازد. در حال حاضر، باید بپذیریم که کارکرد علمی دانشگاه در تولید نظریه و کاربردهای عملی در پاسخ به سؤالات به‌صورتی عقیم و ناکارآمد جلوه می‌کند. در چنین شرایطی، نمی‌توان انتظار داشت که دانشگاه بتواند به موضوعات مهم اجتماعی بپردازد. اما در یک راهبرد حرکت از دانشگاه غیرخلاق و توسعه‌گرا به دانشگاه خلاق و توسعه‌گرا، می‌توان انتظار داشت که راهبردهای جدیدی در راستای تولید فهم و معنا پدید آید. البته، در این جا مقصود از «تولید» الزاماً تولید به معنای تکنیکی یا صنعتی آن نیست. ما به دنبال محصول از دانشگاه نیستیم. دانشگاه توسعه‌گرا دانشگاهی است که دیدگاهی حقیقت‌گرا، عمیق و ژرفانگر نسبت به جریان هستی دارد و تلاش می‌کند با روش‌های متکثر و پویا، نظام‌های اجتماعی - فرهنگی را شناسایی کند.

نکته دیگر این‌که توجه به مسائل انسان به‌عنوان یک کنشگر، با چرخش‌هایی که در معنا و مفهوم انسان به معنای انسان شکل گرفته، کار را پیچیده‌تر ساخته است. توجه به فرایندهای تفکر پیچیده، رباتی شدن زندگی، تحولات ناشی از انقلاب ژنتیک، گسترش جامعه شبکه‌ای، شبکه‌های اجتماعی، پیچ‌دار شدن و درهم‌تنیدگی مسائل اجتماعی، گسترش اشکال گوناگون تفکر و ... بخشی از فرایندی است که گستره دانشگاه توسعه‌گرا را در خدمت به خود دانشگاه و جامعه امکان‌پذیر می‌سازد. وقتی از توسعه‌گرایی سخن به میان می‌آید، یعنی ایجاد تخیلی که قدرت مولد بودن را به دانشگاه می‌دهد. دانشگاهی که در خود قدرت تخیل دارد، مبادلات را گسترش می‌بخشد و امکان تغییر وضعیت انباشت‌های سرمایه را برای آن

امکان‌پذیر می‌سازد. در دانشگاه، ضمن آن‌که باید به نیروی انسانی به‌عنوان یک بخش دارای قدرت ملموس توجه کرد، نباید آن را یک هژمونی اقتدارگرایانه مبتنی بر تولید استدلال یا دیکتاتوری دانست. فضاهای علمی دانشگاهی در گسترش تخیل‌های متکثر و فضاهای گفت‌وگومحور راه را برای ایجاد تغییرات در خود محقق می‌سازد. لذا در این حالت تعامل چندسویه، سرمایه‌های انسانی را به‌سمت تلطیف و پذیرش سوق می‌دهد. در واقع، در فضای علمی، حذف به معنای واقعی وجود ندارد، بلکه این گروه‌ها تلاش می‌کنند که با ایجاد حلقه‌های علمی و کار بر روی سیستم‌های اندیشه‌ای، راه را برای تأثیرگذاری و کارایی راندمان خود تسهیل کنند. دانشگاه باید بتواند هنجارهای خلاق و نوینی را با قدرت انعطاف‌پذیری ذهنی ایجاد کند تا راه برای گسترش و ترویج اطلاعات فراهم شود. در واقع، ایجاد شبکه‌ای از ارتباطات در اشکال گوناگون باعث تسهیل قدرت خلاقیت دانشگاه می‌شود. دانشگاه باید در تولید اشکال گوناگون هنجارهای مدنی غیررسمی تلاش کند. هرچه هنجارهای غیررسمی در فضاهای علمی بیشتر گسترش یابد، هر اتاقی آسان‌تر به مرکز جهان علم مبدل می‌شود. این مراکز علمی عرصه‌های جدیدی از تفسیرهای متعدد و متکثر علمی را ایجاد خواهند کرد. در واقع، کنشگران اجتماعی همواره در اندیشه و تخیل کردن خود پیوندهای اجتماعی جدیدی را با خود و دیگران ایجاد می‌کنند. در یک نگاه تفسیرگرا، باید به دانشگاه موقعیت کنشگری داده شود تا نقش بسیار مهم و حیاتی آن در ایجاد جلوه‌های انسان توسعه‌گرا و دانشگاه توسعه‌گرا ایجاد شود.

اما در این جا، اگر از منظر شکل‌گیری یک مفهوم حساس به آن نگاه کنیم، می‌توان دانشگاه توسعه‌گرا را دانشگاهی متکثر، خلاق و پویا دانست که کنشگر را در چرخش‌های متفاوتی قرار می‌دهد و به او این امکان را می‌دهد تا بتواند خدمتی نوین را در تداوم زندگی خود و دیگران ایجاد کند. در واقع، از این منظر، تلاش می‌کند تا ضمن توجه به تغییر و تحولات اجتماعی، در خود نیز مسیری از عقلانی بودن، خلاق بودن و مؤثر بودن را تقویت نماید و این کمک می‌کند که دانشگاه به‌سمت سازمان‌دهی جدیدی سوق پیدا کند: سازمان‌دهی‌ای که مبنای آن ایجاد کنش خلاق در راستای تغییر و تحولات یک جامعه است. از طرف دیگر، توجه به مقوله فرهنگ در این زمینه بسیار مهم است. ما با تکثر فرهنگی و پویایی آن در جامعه امروزی روبه‌رو هستیم. آن‌چه تا کنون دانشگاه را به‌عنوان

یک نهاد ناکارآمد مبدل ساخته نگاه‌های تک‌عاملی است که مانع از توجه به همه ابعاد درونی و عوامل اثرگذاری بیرونی بر روی آن شده است.

با یک معیار و شاخص ارزیابانه، در یک دانشگاه توسعه‌گرا، معیار صرفاً نگاه به توسعه از منظر اقتصادی صرف نیست، بلکه به فرهنگ به‌عنوان یک عامل اساسی در تعامل و ارتباط بین انسان‌ها توجه می‌شود. در واقع، دانشگاه به‌عنوان یک مدار ایجادکننده توسعه فرهنگی دیده می‌شود. وقتی به توسعه فرهنگی توجه می‌شود، یعنی به ارزش‌های فرهنگی، هنجارها و زمینه‌های اجتماعی تأثیرگذار توجه ویژه‌ای می‌شود. با وجود این، این دانشگاه در حالت ایستا قرار نمی‌گیرد و در هر لحظه در حال حرکت و تغییر و پذیرش نقد، در راستای تحولات جامعه است. در دانشگاه توسعه‌گرا، نه نگاه سنتی صرف وجود دارد و نه مدرن، بلکه تلاش می‌شود به جنبه‌های تکمیلی - تکاملی دوسویه سنت و مدرن در کنار هم توجه شود. همچنین، دانشگاه توسعه‌گرا دانشگاهی نیست که در خط یک تفکر ایدئولوژیک - غرب‌گرایی یا شرق‌گرایی - حرکت کند. دانشگاه، تا زمانی که در مسیرهای ایدئولوژیک یا مبتنی بر ارزش‌های ثابت حرکت کند، نمی‌تواند توسعه‌گرا باشد. دانشگاهی که به مبانی فرهنگی توجه می‌کند، قالب‌ها و ارزش‌های انسان (در این جا آزادی) را به رسمیت می‌شناسد و در فرایند نوسازی جامعه، همواره به این ایده‌ها توجه می‌کند. در این مدل فکری، الگوسازی در پرتو کنشگران خلاق و فردیت‌های خودشکופا ایجاد می‌شود و تأثیرگذاری از حیثه نظر به ارتباط برقرار کردن با اقشار جامعه امکان‌پذیر می‌شود. این دانشگاه به‌خوبی تمایز و تفاوت بین انسان‌ها را درک می‌کند و تا زمانی که تبعیض یا نابرابری حاکم است، نمی‌تواند تأثیرگذار باشد. می‌توان این دانشگاه را در دو مرحله در حال شد و ایجاد دانست (هر دو منتهی به نوآوری اجتماعی ست). در مرحله اول، زمانی که جامعه سرشار از تناقض‌ها، نابرابری‌ها و محرومیت‌ها است که تلاش می‌کند نقش پرکننده شکاف‌ها را ایجاد کند. اما در مرحله دوم، می‌تواند با ظرفیت‌سازی و توانمندسازی، افق‌های روبه‌جلو برای رشد را فراهم کند.

بنابراین، در دانشگاه توسعه‌گرا، هدف عبارت است از عجین شدن با فرهنگ‌های بومی و قدرت‌بخش به کنشگر خودشکופا. نکته حائز اهمیت این است که دانشگاه توسعه‌گرا نباید دانشگاهی با زمینه‌های الزاماً نخبه‌گرایانه باشد. دانشگاه اگرچه در فضای نخبگی

تولید را انجام می‌دهد، اما نخبگی بدون نکثر یا توجه به خاص توده به نتایج مطلوب نمی‌رسد و چه بسا خاص توده یا تفکر توده می‌تواند اثر خود را بر روی روندهای عام نخبه‌گرایانه بگذارد. لذا در یک تعامل دیالکتیکی، تفکر توده‌ها می‌تواند در همبستگی با نخبگان و سایر دانشگاهیان به یک فرایند جدید مبدل شود؛ فرایندی که تأثیر خود را بر روی دانشگاه به مثابه یک نهاد علمی نیز خواهد گذاشت و به آن در قالب الگوی دموکراتیک، امکان عبور از محدودیت‌ها را خواهد بخشید؛ الگویی که بر بنیادهای فردی و جمعی استوار است و هویتی را ایجاد می‌کند که به همگان مقبولیت و مشروعیت می‌بخشد. لذا در این الگو، مرجعیت دادن به ارزش‌های والای گروهی خاص (نخبگان) نفی می‌شود، چراکه هر نوع ارجعیت بخشی خاص می‌تواند جنبه‌های استبدادگرایی و خروج از تأثیرگذاری را به همراه داشته باشد. در الگوی توسعه‌گرا، با نگاه متکثر فرهنگی، روندهای فردی و جمعی به هم پیوند می‌خورند. لذا ارزش‌های مستقر ارزش‌های نوینی هستند که در هر لحظه بازتولید می‌شوند و در این روند، تأثیرگذاری فردیت و اقلیت‌ها به خوبی دیده می‌شود. بنابراین، آن‌چه که به نظر می‌رسد باید در دستورکار یک دانشگاه قرار گیرد تغییر سیاست‌های حاکم بر دانش است که می‌تواند آن را غیردموکراتیک سازد. در واقع، دموکراتیک‌سازی دانش^۱ باید در دستورکار قرار گیرد. بنابراین، دانشگاه‌ها باید از روندهای عادی‌سازی بیرون بیایند و خود را متعهد به حرکت در مسیر توسعه‌گرایی کنند (ناظری، ۱۳۹۹). اگر دانشگاه‌ها بتوانند در این مسیر حرکت کنند، می‌توانند به مشکلات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی کشورهای خود - و حتی جهان - در قالب نوآوری‌های اجتماعی کمک کنند. در طول دهه‌های اخیر، برخی از دانشگاه‌های آفریقایی توانسته‌اند در زمینه توسعه منابع انسانی و کاهش فقر و شکاف‌های موجود، نقش به‌سزایی ایفا کنند؛ همان کاری که اروپا از طریق نوآوری‌های اجتماعی، جامعه مدنی و همبسته کردن مهاجران در جامعه محلی (کشورهای مقصد) را گسترش داده و در ایالات متحده، شکاف‌های طبقاتی و تبعیض‌ها را کاهش داده است.

در گفتمان نوآوری اجتماعی در سطح دانشگاهی، شایستگی سازمانی بر مبنای حوزه‌های اساسی شامل آموزش، تحقیق، مشارکت و مدیریت شناخته می‌شود که راه‌حل‌ها

برای چالش‌های محیط اجتماعی و جهانی را تغییر و تحریک می‌کند. پاسخ‌های جدید به مسائل اجتماعی با مشارکت ذی‌نفعان و بازیگران اجتماعی و ویژگی‌هایی مانند سرعت، ارتباط، اثربخشی، کارایی، پایداری و عدالت، تولید ارزش و تحول اجتماعی ایجاد می‌شود. شراکت میان دانشگاه‌ها (بخش دانشگاهی)، اجتماعات (جامعه مدنی) و حکومت (سیاست‌گذاران) در تحقق وظایف پیش‌گفته (در قالب دانشگاه توسعه‌گرا) بسیار حائز اهمیت است. با مشارکت این سه بخش، تولید دانش صورت می‌گیرد که منجر به ایجاد ظرفیت‌های جدید می‌شود، ضمن این‌که راه‌حل‌های جدیدی برای مسائل روز جامعه در زمینه توسعه پایدار عرضه می‌شود و از این طریق، سیاست‌گذاران را از ضرورت افزایش تعامل با بخش تحصیلات تکمیلی به‌عنوان بخشی از مسئولیت اجتماعی‌شان آگاه می‌سازد. شاید بتوان مراکز آموزشی (دانشگاه‌ها) و مراکز پژوهشی (پژوهشگاه‌ها) را در این گفتمان به گونه زیر صورت‌بندی کنیم:

گروه معطوف به بقا. این گروه اغلب شامل واحدهای دانشگاهی پیام‌نور، فرهنگیان و آزاد و دانشگاه‌های کوچک واقع در شهرهای دور از مرکز و همچنین مراکز تحقیقات کشاورزی (که موضوع مورد مطالعه ما نیستند) است. این گروه فاقد هرگونه تلاش برای بهبود موقعیت فناورانه خود هستند. این گونه‌های منزوی، به دلیل عدم تعامل با جامعه خود و جامعه بین‌المللی (یادگیری ندارند و در نتیجه در اقتصاد یادگیری، که در آن یادگیری و نوسازی توانمندی‌ها تنها مسیر بقا، توسعه و بهبود است، از مسیر توسعه دور مانده‌اند. تمرکز آن‌ها بر آموزش است و تنها دغدغه آن‌ها جذب دانشجو و حفظ وضع موجود و کسب درآمد از آن‌ها است. آن‌ها در نسل اول دانشگاهی که بر آموزش تمرکز دارد قرار دارند. بلحاظ رشته و حوزه فعالیت اگر نگوئیم تماما، اکثریت آنها در رشته‌های علوم انسانی فعالیت می‌کنند. همچنین گروهی دیگر که در این طبقه قرار می‌گیرد، در تلاش‌های تجربی و پژوهشی درون کشور/منطقه هستند، اما این تلاش‌ها به دلیل عدم تعامل با خارج از منطقه کافی نیستند. نمونه آن عبارت‌اند از مراکز تحقیقات کشاورزی کل کشور، که هر استان دارای یک مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی و ده‌ها زیرمرکز دیگر در شهرستان‌ها است، و همچنین اغلب مؤسسات و مراکز پژوهشی و پژوهشکده‌ها و پژوهشگاه‌های زیرمجموعه دانشگاه‌ها، که کمترین ارتباط را با جامعه خود دارند و بیشتر

ویترینی برای جذب هیئت علمی و تخصیص یا هزینه کرد اعتبارات به شمار می آیند.

گروه معطوف به پرستیژ یا منزلت. این گروه تلاش هایی مبتنی بر تجربه نظیر مهارت آموزی، تقلید از بنگاه ها، کپی برداری فناوری (آن هم قدیمی) و ... برای بهبود نوآوری و فناوری دارند، اما از آن جا که دارای فاصله با جامعه جهانی هستند و تعاملات آنها محدود به درون منطقه است و متکی به پایه دانشی ناکافی خود هستند، یادگیری آنها (در سطح منطقه) کافی نیست و در اقتصاد یادگیری ناموفق هستند. علاوه بر آن، فقدان تلاش های پژوهشی امکان استفاده از دانش صریح و مدون شده جهانی را نیز از آنها سلب کرده است. نمونه آن دانشگاه های فنی - حرفه ای و علمی - کاربردی هستند. فعالیت های آنها، از یک سو، بیشتر برای کسب منزلت برای خود دانشگاه و دانشگاهیان است و، از سوی دیگر، مایه پرستیژ نمایندگان مجلس، امامان جمعه، فرمانداران و استانداران است. مؤسسات پژوهشی این گروه نیز، همانند دانشگاه ها، منزوی هستند. صنعت و جامعه با یکدیگر و با مؤسسات پژوهشی تعامل لازم را ندارند. از این رو، با وجود فعالیت دانشگاه ها و مؤسسات پژوهشی، نتایج پژوهش با نیاز صنعت و جامعه فاصله دارد و قادر به ارتقای سطح فناوری منطقه و تغییرات و بهبود شرایط اجتماعی نیست. اگر هم تخصصی و معطوف به صنعتی که در جامعه اطرافش هست اقدام می کنند، تنها به همان صنعت، آن هم در مقیاس جهانی، می پردازند و اساساً با جامعه خود وارد گفت و گو و حل مسئله نمی شوند.

گروه معطوف به تحول. این گروه از تعاملات قوی در درون و بیرون منطقه برخوردارند، تلاش قابل توجهی برای ارتقای سطح فناوری خود دارند و در این تلاش، هم از دانش رسمی جهانی (پژوهش) و هم از دانش ضمنی و شیوه های مختلف جذب، تطبیق و به کارگیری فناوری (همپایی) بهره می برند. اما به دلیل درگیری در نظام اقتصاد سیاسی، این نوآوری ها و فناوری ها در حوزه های آموزش عالی هستند و دردی را از جامعه و صنعت دوا نمی کنند. اگر هم در راستای جامعه و صنعت باشند، این در سایه نظام اقتصاد سیاسی جهت کنترل و مهندسی جامعه یا هدایت صنایع در حوزه ها و اهداف حاکمیت است و به همین دلیل، کمترین رابطه با جامعه مدنی و ساخت و حمایت از طبقه متوسط را دارد. از طرف دیگر، اگر چه می توانند باعث درآمدزایی آموزش و پژوهش شوند، اما به نوعی «فردگرایی منفعتی» می رسند؛ فردگرایی منفعتی برای تنها خود دانشگاه یا تنها خود اساتید.

این گروه شامل دانشگاه‌های مادر و مرکز و همچنین دانشگاه‌های فنی و مهندسی است. مراکز پژوهشی این گروه نیز، اگرچه پژوهش‌هایی برای رفع مشکلات جامعه و کلیت نظام دارند، اما ضمن فردگرایی منفعتی ذکر شده، بسیاری از پژوهش‌ها آنقدر انتزاعی و «بی‌کران» هستند که اساساً نسبتی با جامعه ندارند. این گروه شامل تمامی مراکز پژوهشی، پژوهشکده‌ها و پژوهشگاه‌های حوزه علوم انسانی (فلسفه عام) موجود در مرکز هستند. تمام گونه‌های مناطق پویا هستند و هر منطقه طی زمان می‌تواند از گونه‌ای به گونه دیگر تغییر مکان دهد. این تغییرات را می‌توان به رشد (شکل‌گیری) یا افول سیستم نوآوری در منطقه نیز تعبیر کرد که با هم تکاملی نهادها و شکست‌های سیستمی در مناطق ارتباط دارد. اگرچه نقدهای روشنی از نظام آموزش عالی در قالب دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی در قالب گروه‌های پدیدار شده سه‌گانه ارائه کردیم، اما باید این نکته را در نظر داشت که به قول هابرماس، در دوران مدرن، این تنها دانشگاه است که در مناسبات «پارسایی» و بازتولید «فرهینختگی» امکان بازآفرینی خود و جامعه را از طریق نوآوری‌های اجتماعی دارا است. از آنجا که به باور برخی از صاحب‌نظران، نوآوری اجتماعی در سازمان‌های نوآور امروزی، تجمیع نوآوری‌های پیش‌گفته است، لذا با توجه به وجود زیرساخت‌ها و برخی شرایط ممتاز در دانشگاه، می‌توان انتظار داشت که موفقیت نوآوری اجتماعی تسهیل گردد. دانشگاه‌ها منابع زیادی دارند که می‌تواند برای کمک به حل مشکلات اجتماعی بسیج شود.

اشتری مهرجردی، اباذر (۱۴۰۱). تحلیل اجتماعی زیست‌بوم استارت‌آپی ایران. فصلنامه میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، دوره ۱۳(۱)، ۱۷۹-۱۵۱.

افسری، علی (۱۳۹۷). سرمایه اجتماعی و نوآوری. تهران: نشر صالحیان.

بحرانی، مرتضی (۱۳۹۹). میان‌رشته‌گی و مسئولیت. تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی اجتماعی.

تنهایی، حسین (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی معرفت و معرفت‌شناسی نظریه. تهران: بهمن برنا.

سعدآبادی، علی‌اصغر (۱۳۹۹). ارتقاء برنامه‌های جلوگیری از آزار و اذیت بانوان در سازمان‌ها با استفاده از نوآوری اجتماعی مدل فرآیند تغییر اجتماعی چهار مرحله‌ای. زن در توسعه و سیاست، ۱۸(۴)، ۵۰۹-۵۲۷.

گلداسمیت، استفان (۱۳۹۵). قدرت نوآوری‌های اجتماعی (ترجمه: علی‌اصغر سعدآبادی و حسین افتخاری). تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

مبینی دهکردی، علی؛ و کشتکار هرانکی، مهرا (۱۳۹۸). نوآوری اجتماعی، مفاهیم، تعاریف و مدل‌ها، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات.

ناظری، مهرداد (۱۳۹۸). جامعه‌شناسی تفسیری توسعه در قاب گفتگو با دکتر تنهایی. تهران: نشر سورنا و بهمن برنا.

ناظری، مهرداد؛ و فائق، لعیا (۱۳۹۹). درآمدی بر مدرسه مهرورز خلاق. تهران: علم.

Aeini, B., Zohouri, M., Mousavand, M. (2023). Iranians and Privacy Preservation on Social Media: A Systematic Review. *Positif Journal*, 23(10). 88-100. doi: 10.14571/brajets.v16.n4.1268-1279

Bassi, A., Ecchia, G., & Guerra, A. (2016). Social Innovation Policies with the Involvement of Social Economy Organizations. Survey Evidence from European Countries. A working paper of the project: "Innovative social Investment: Strengthening communities in Europe" (InnoSI), European Commission – Horizon 2020, *European Commission, Research Executive Agency*, Brussels 2016.

Biggs, R., Westley, F. R., & Carpenter, S. R. (2010). Navigating the back loop: fostering social innovation and transformation in ecosystem management. *Ecology and Society*, 15(2). doi: 10.5751/ES-03411-150209

Sarfi, M., Darvishi, M., Zohouri, M., Nosrati, S. & Zamani, M. (2021). Google's University? An Exploration of Academic Influence on the Tech Giant's Propaganda. *Journal of Cyberspace Studies*, 5(2), 181-202. doi: 10.22059/JCSS.2021.93901

Shahghasemi, E., Sabbar, S., Zohouri, M., & Sabzali, M. (2023). New Communication Technologies and the Demise of 'Natural' Education. *Digitalization and Society Symposium*, Istanbul.

